

ANDRZEJ NIEWĘGŁOWSKI

CMENTARZYSKO KULTURY PRZEWORSKIEJ
Z OKRESU RZYMSKIEGO W GOŚCIERADOWIE, GM. LOCO,
WOJ. TARNOBRZEG

Cmentarzysko w Gościeradowie (stan. 1) zostało zlokalizowane w odległości 50 m na północ od szosy Kraśnik—Annapol, przy drodze polnej prowadzącej do Księżomierza, za zagrodą ob. P. Czerwonki, na polach uprawnych Piotra Stolli i Antoniego Łapińskiego (ryc. 1). Jest to skraj szerokiej doliny rzeki Tuczyn o podłożu piaszczystym, być może o charakterze wydmowym. Relacje ludności miejscowej wskazują, że cmentarzysko sięgało dalej w kierunku południowym na krawędź doliny i było niszczone w czasie budowy szosy, przy wznoszeniu zabudowań gospodarskich oraz przy wybieraniu piasku. W 1945 r. za zagrodą P. Czerwonki odkryto przypadkowo grób popielnicowy z okresu rzymskiego¹. Z grobu tego do Muzeum w Lublinie dostała się popielnica wypełniona kośćmi, wśród których znajdowały się: zapinka żelazna i dwa okucia. Poza tym grób miał zawierać grot żelazny, sprzączkę do pasa oraz ornamentowany paciorek z masy niebieskiej (szkła?) wielkości orzecha włoskiego; przedmioty te zaginęły. W 1951 r. miejscowy nauczyciel J. Stelmaszczyk odkrył na omawianym cmentarzysku drugi grób popielnicowy². Popielnicę (ryc. 15d), która wewnątrz oprócz kości zawierała fr. noża żelaznego, odkrywca przechowywał u siebie (w 1958 r.), w Kraśniku Fabrycznym.

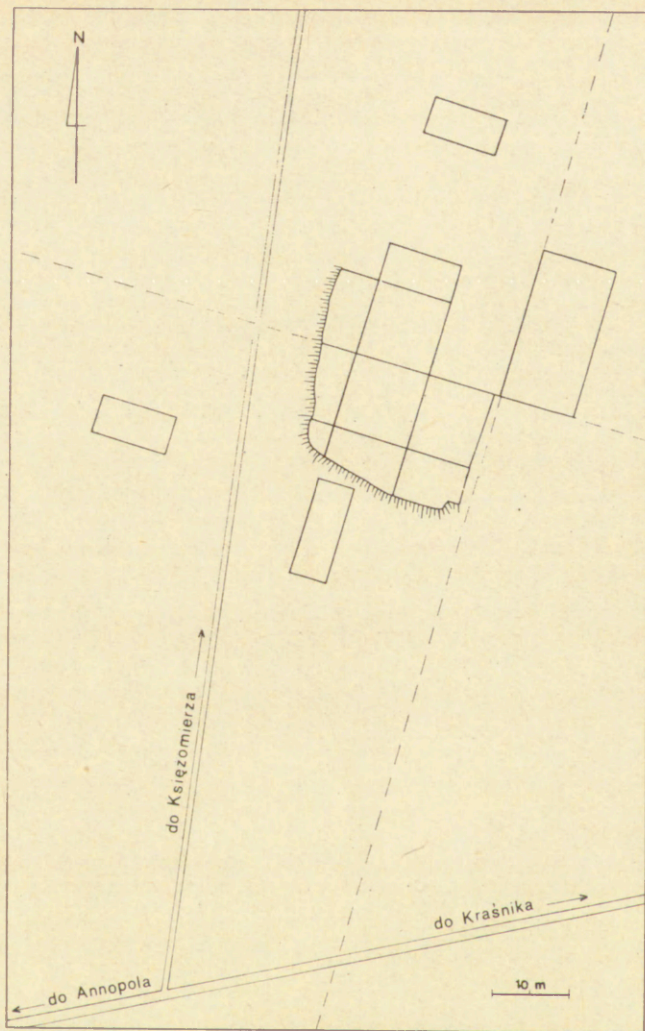
W latach 1958, 1959 przeprowadzono na cmentarzysku z ramienia Katedry Archeologii Pierwotnej i Wczesnośredniowiecznej UW badania wykopaliskowe, przekopując łącznie teren o powierzchni ok. 920 m². Badaniami kierował autor niniejszego opracowania, a udział brali w nich studenci archeologii jako praktykanci. W trakcie badań okazało się, że cmentarzysko jest w znacznym stopniu zniszczone; odkryto na nim tylko 19 grobów ciałopalnych (ryc. 2), w tym jeden zniszczony (w profilu obrywu pola ornego). Kości z 11 grobów zostały wstępnie zbadane przez antropologa dr A. Wiercińską. Wyniki tej ekspertyzy wykorzystano w niniejszym opracowaniu.

Prace wykopaliskowe prowadzono zasadniczo systemem odkrywania całych arów, tylko w niektórych przypadkach, tam gdzie ze względu na konfigurację terenu było to niemożliwe, lub dla celów kontrolnych — wykopy miały mniejsze powierzchnie. Wszystkie pomiary głębokości mierzono w stosunku do punktu stałego (reper własny) umieszczonego między polami dwóch właścicieli. Nie dysponując jednak planem hipsometrycznym stanowiska, głębokości od powierzchni ziemi ornej musiały być rekonstruowane najczęściej na podstawie profili po liniach wykopów.

Odkryte groby występowały na niewielkiej kulminacji badanego terenu, ograniczonej z dwóch stron podciętymi krawędziami pola należącego do A. Łapińskiego. Na zachód i północ od tych obrywów teren był zniszczony lub niedostępny dla badań (droga, szosa, pozostałości wykopów gospodarskich, zabudowania). Również na wschód i północ od wspomnianej kulminacji, pomimo występowania ułamków ceramiki nie odkryto żadnych grobów z okresu rzymskiego. Nie wykluczone, że zostały one zniszczone w wyniku działalności człowieka w XVIII w. (odkryto grosz mie-

¹ S. Nosek, *Zabytki kultury wenedzkiej z Lubelszczyzny*, „Annales UMCS” Sectio F, t. III: 1948, z. 2, s. 224-226.

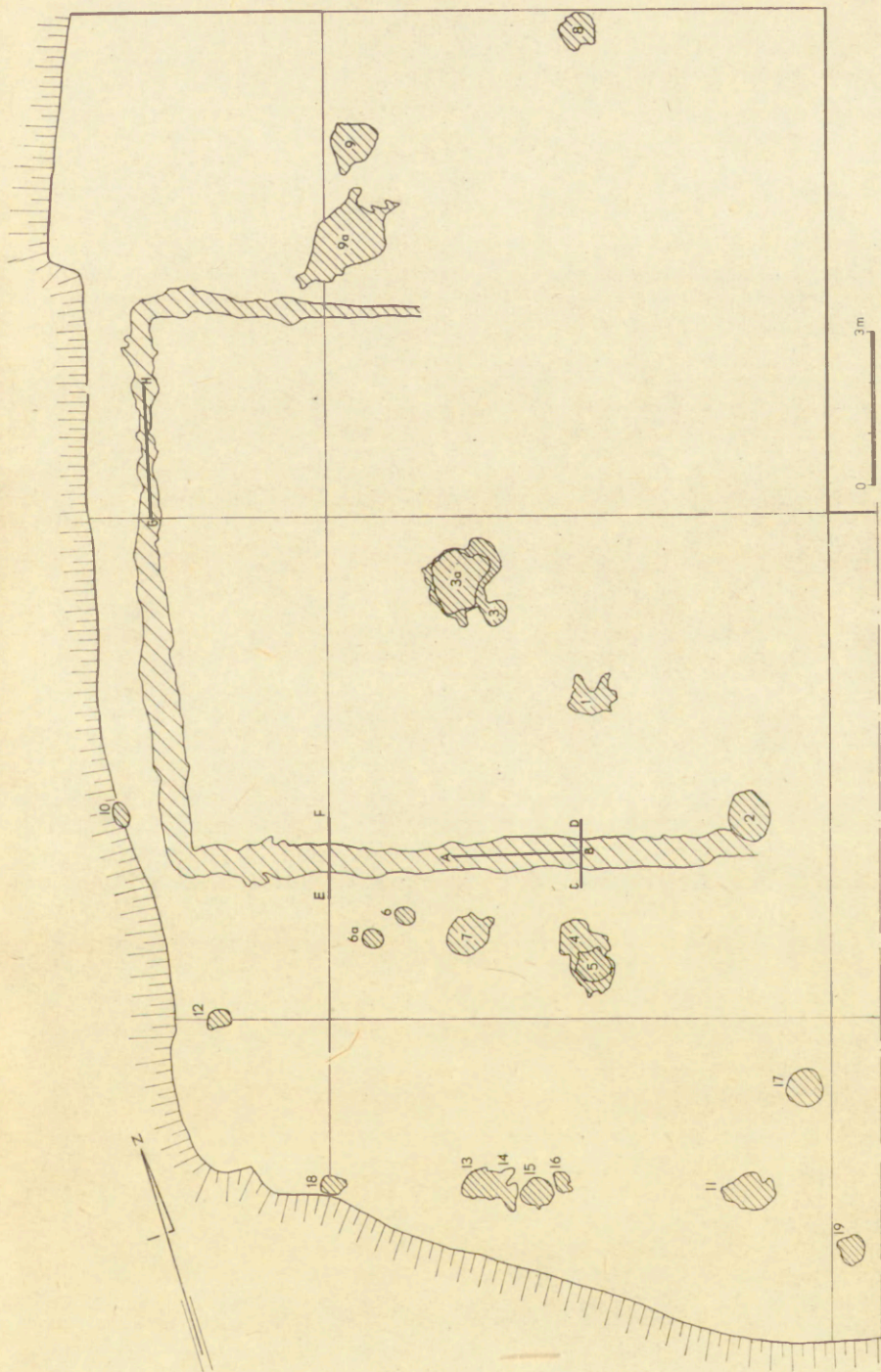
² „Z otchłani wieków”, R. XXI: 1952, z. 2, s. 73 n.

Ryc. 1. Gościeradów, woj. tarnobrzeskie. Plan sytuacyjny cmentarzyska
Situation plan of the cemetery

dziany Stanisława Augusta z 1768 r. oraz glazurowaną ceramikę nowożytną) i w czasie I wojny światowej. Z drugiej strony wydaje się prawdopodobne, że zbadano jedynie skraj cmentarzyska, które rozciągało się w kierunku na zachód, a zwłaszcza na południe.

W 1959 r. w poszukiwaniu osady założono wykopy na stan. 2, po drugiej stronie szosy. Badania te nie przyniosły jednak pozytywnych wyników. W dwóch wykopach o powierzchni 75 m² nie stwierdzono warstwy kulturowej, chociaż w warstwie ornej (do głęb. 30 cm) występowała w nich ceramika średniowieczna i nowożytna oraz nieliczne ułamki ceramiki lepionej w ręku, prawdopodobnie z okresu rzymskiego. Znalaziono również żelazny kablak zapinki, być może typu z podwiniętą nóżką (ryc. 15f). Głębiej występowały jedynie pojedyncze ułamki ceramiki. Wydaje się więc, że mamy tu do czynienia z materiałami na wtórnym złożu. W pobliżu, za stodołą ob. Jockowej (na planie brak zaznaczonego wykopu) odkryto prostokątne palenisko, które prawdopodobnie miało charakter nowożytny. Znalaziono bowiem tutaj w górnych warstwach jedynie 2 ułamki

Ryc. 2. Gościeradow, woj. tarnobrzeskie. Rozmieszczenie na cmentarzysku grobów i jam oraz usytuowanie obiektu rowkowego
 The distribution of graves and pits and the position of the grooved feature

ceramiki (jeden z nich na krawędzi paleniska). W tym samym wykopie odkryto również pamiątkowy medalion z 1888 r.

Z Gościeradowa znane jest również drugie cmentarzysko z okresu rzymskiego³ odkryte w czasie badań powierzchniowych w 1954 r. na piaszczystych nieużytkach położonych na zachód od wsi. Obydwa stanowiska były od siebie oddalone o ok. 1,5 km.

MATERIAŁY⁴

Grób 1 — popielnicowy obsypany resztkami stosu; kości kobiety (?) w wieku *adultus-maturus*

Jama grobowa (średn. 88 cm, głęb. 24-53 cm), o szaroczarnym wypełnisku (ryc. 3a) z węglami drzewnymi i spalonymi kośćmi. Brzeg popielnicy na głęb. 28 cm, a obok dno dzbaną odwróconego do góry dnem. W popielnicy zbite naczynie do góry dnem. Obok popielnicy znaleziono fr. brązowej zapinki oraz, oparty o popielnicę, kamień do krzesania ognia (?). Popielnica w dolnej partii obłożona kamieniami.

Zawartość: Popielnica (ryc. 5b) gładzona, lśniąca, czarna, domieszka drobno- i średnioziarnista (tłuczeń i piasek?), wys. 19-20 cm. Dzban ze śladami wtórnego przepalenia (ryc. 5c), gładzony, żółtobrunatny, domieszka drobnoziarnista, wys. 15,9-16,6 cm. Fragmenty naczyń ze śladami przepalenia (ryc. 5f), gładzonego, czerwono-brunatnego, miejscami popielatoszarego, domieszka drobno- i średnioziarnista (tłuczeń, piasek?), wys. 10,6-11,1 cm. Nóżka z pochewką brązowej zapinki oczkowanej (serii B), dług. 3,6 cm. Gładki kamień z bruzdami po obydwu stronach, najw. dług. 7,3 cm (ryc. 5a).

Grób 2 — popielnicowy obsypany resztkami stosu

Jama grobowa (średn. 95 cm, głęb. 27-67 cm) miała ciemnoszare, miejscami czarne wypełnisko (ryc. 3b) z węglami drzewnymi, nielicznymi spalonymi kośćmi, ułamkami ceramiki i sprężynką zapinki brązowej. Na głęb. 36 cm ukazał się brzeg popielnicy, a w niej kości i fragmenty dwóch miseczek odwróconych do góry dnem (jedna nad drugą) oraz dwóch większych czarek. W dolnej partii popielnica obłożona z dwóch stron kamieniami. W odległości 70 cm i 90 cm na północ i północny wschód od grobu odkryto dwa większe kamienie.

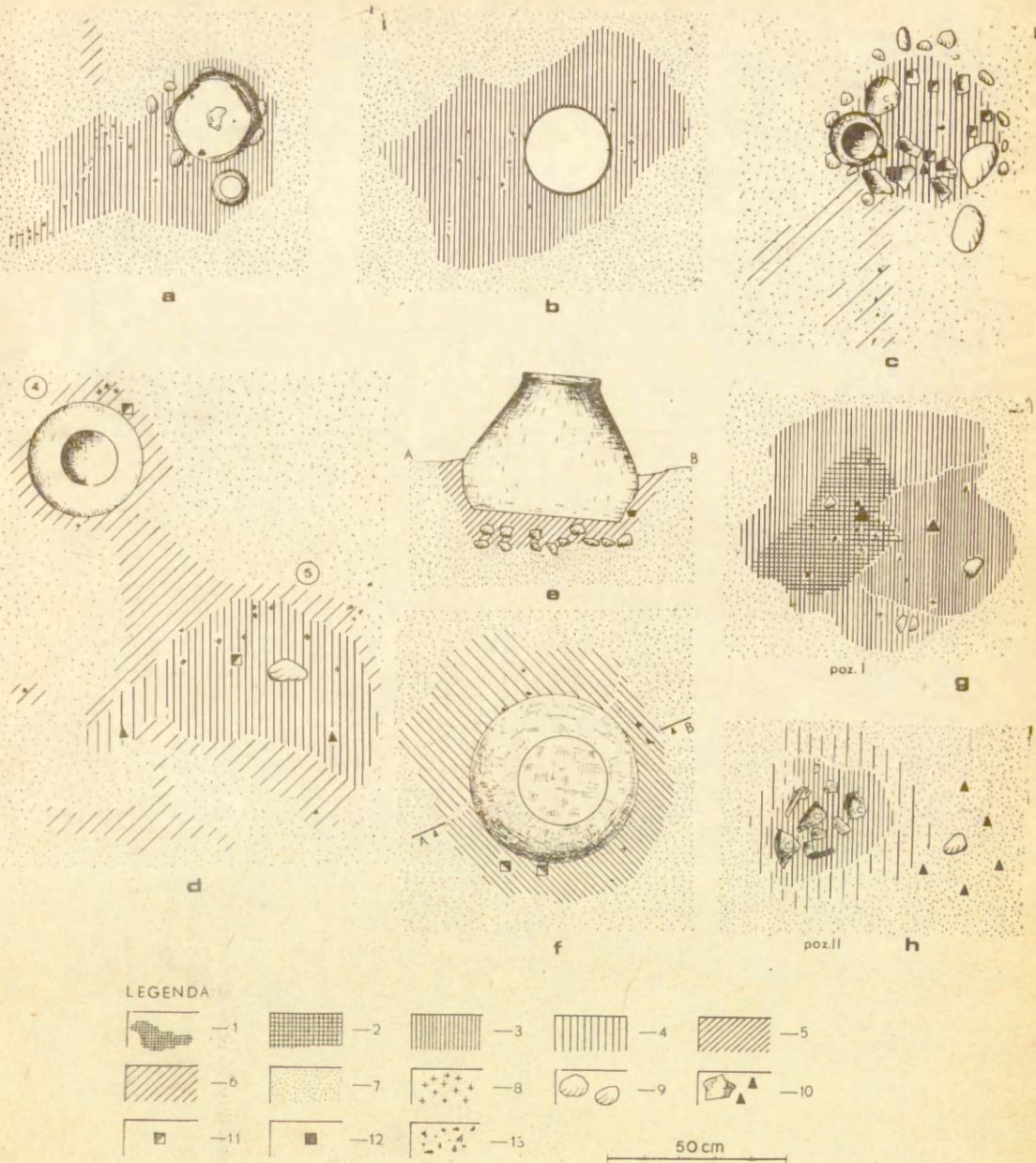
Zawartość: Fragmenty starannie gładzonej popielnicy (ryc. 5g) o powierzchni czarnej, lśniącej, domieszka drobnoziarnista. Sklejona miseczka ze śladami przepalenia (ryc. 5e), gładzona, szaroceglasta, domieszka bardzo drobna, średn. wyl. 12,5 cm. Podobna miseczka (ryc. 5d) starannie gładzona, brunatna z czarnymi plamami, domieszka drobnoziarnista, średn. wyl. 15,3 cm. Dwa fr. gładzonej czarki (ryc. 5i), szarogranatowe, miejscami jasnobrunatne, domieszka drobno- i średnioziarnista, średn. wyl. 20 cm. Fr. podobnej czarki (ryc. 5h) o średn. wyl. 23 cm. Dziewięć skorup (w tym ułamek miseczki?) przepalonych, niektóre zżużłone i zniekształcone. Sprężynka brązowej zapinki, należącej zapewne do odmiany oczkowatych, serii B.

Grób 3 — popielnicowy

Na głębokości 23 cm odsłonięto duży ciemnoszary zarys (najw. średn. — 195 cm) z nielicznymi węglami i ułamkami ceramiki, który po obniżeniu o 9-14 cm rozdzielił się na dwie jamy. Jedna z nich (średn. 55 cm) okazała się grobem, w którym na głęb. 38 cm odkryto brzeg popielnicy w for-

³ J. Gurba, *Nowe groby z okresu rzymskiego we wsi Gościeradów, pow. Kraśnik*, WA, t. 24: 1957, z. 4, s. 391.

⁴ Większość zabytków pozaceramicznych z cmentarzyska w Gościeradowie zaginęła. Dlatego część rysunków, wykonana na podstawie fotografii, ma pewne braki. Informacje dotyczące domieszki w masie ceramicznej nie są ścisłe; wskazują jedynie na jej przewagę; drobnoziarnista — o średnicy ziarn do 0,5 mm; średnioziarnista — od 0,5 do 1,5 mm i gruboziarnista — powyżej 1,5 mm. W opisie ceramiki lepionej w ręku pominięto informacje z zakresu techniki wykonania; jedynie w przypadku naczyń robionych na kole podano skrótowe określenie „naczynie toczone”.

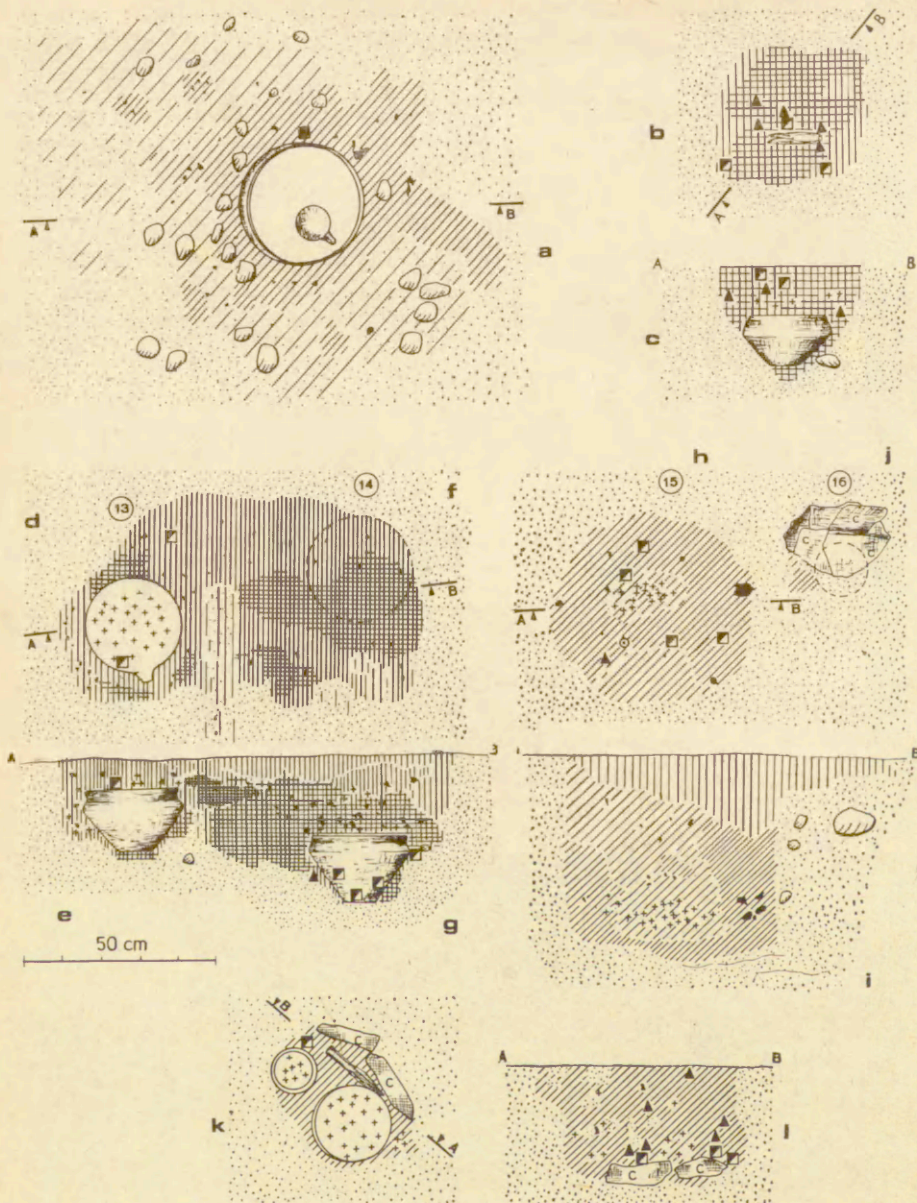

Ryc. 3 Gościeradów, woj. tarnobrzezkie. Plany i profile wybranych grobów:

a – grób 1, *b* – grób 2, *c* – grób 3, *d* – groby 4 i 5, *e, f* – grób 7, *g, h* – grób 8; 1 – spalenizna, 2 – ziemia czarna, 3 – ziemia ciemnoszara, 4 – ziemia jasnoszara, 5 – ziemia ciemnobrunatna, 6 – ziemia jasnobrunatna, 7 – piasek, 8 – kości przepalone, 9 – kamienie, 10 – ceramika, 11 – przedmioty żelazne, 12 – przedmioty brązowe, 13 – węgle drzewne

Plans and profiles of selected graves:

a – grave 1, *b* – grave 2, *c* – grave 3, *d* – graves 4 and 5, *e, f* – grave 7, *g, h* – grave 8; 1 – burnt matter, 2 – black soil, 3 – dark grey soil, 4 – light grey soil, 5 – dark brown soil, 6 – light brown soil, 7 – sand, 8 – cremated bones, 9 – stones, 10 – pottery, 11 – iron objects, 12 – bronze objects, 13 – charcoal

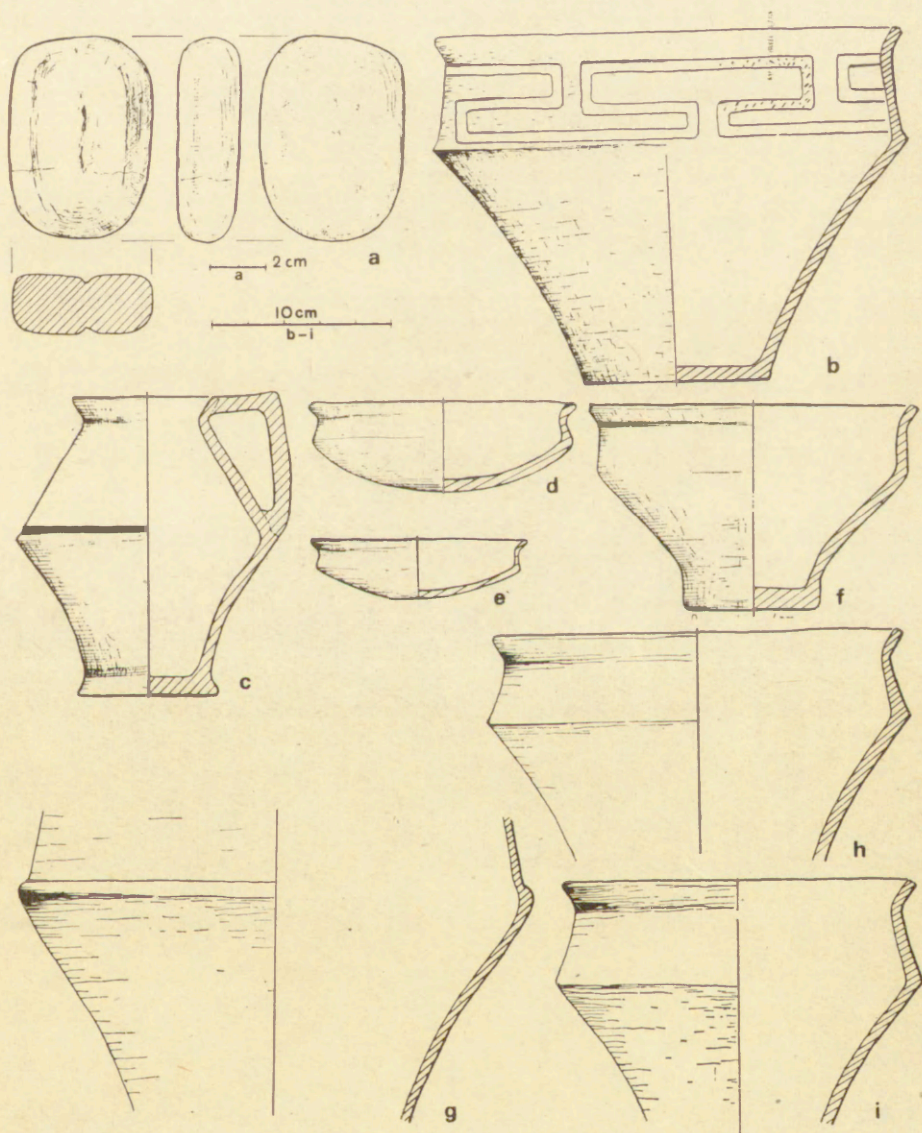
Ryc. 4. Gościeradów, woj. tarnobrzesskie. Plany i profile wybranych grobów:

a – grób 11, b, c – grób 12, d, e – grób 13, f, g – grób 14, h, i – grób 15, j – grób 16, k, l – grób 18 (legenda jak do ryc. 3)

Plans and profiles of selected graves:

a – grave 11, b, c – grave 12, d, e – grave 13, f, g – grave 14, h, i – grave 15, j – grave 16, k, l – grave 18. Explanations as in fig. 3

mie dużego kubka zawierającego niewielką ilość kości, które występowały również w całej jamie grobowej. Stwierdzono w niej zaledwie kilkanaście węgli drzewnych. Na głęb. 40-53 cm odkryto 2 żelazne fr. paska oraz 3 fr. szpili lub igły. Na północ od popielnicy stała miseczka (2), na północny wschód ułamki małego naczynia (3), a z drugiej strony fragmenty dużego naczynia (4). Ceramika ta skupiała się na obwodzie jamy. Na tym samym poziomie (40-53 cm) odkryto 3 fr. szydła lub igły oraz drugą, podobną część paska (głęb. 47 cm). Jama obłożona była wokół małymi i średnimi kamieniami (ryc. 3c).

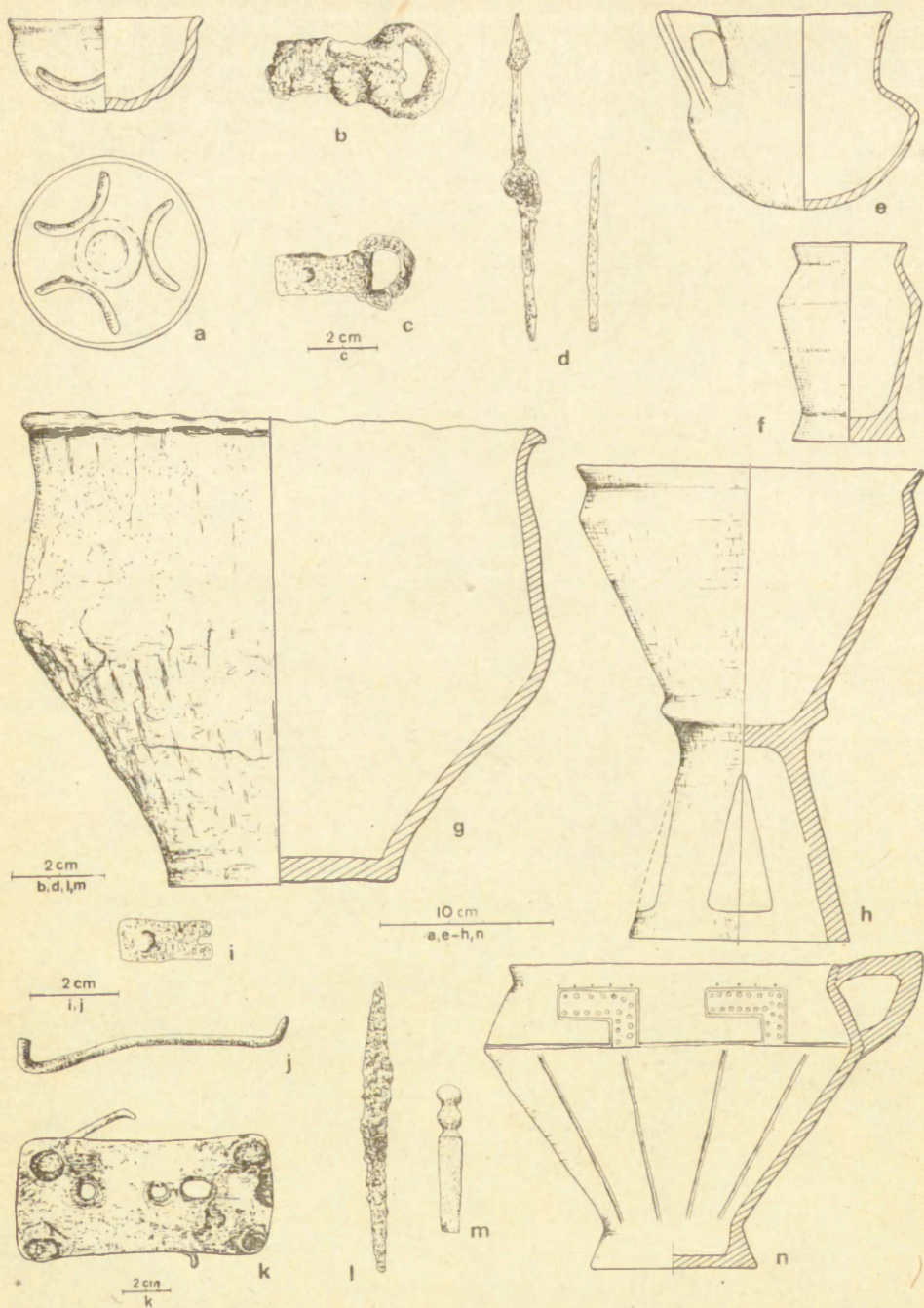
Ryc. 5. Gościeradów, woj. tarnobrzесьkie. Zabytki grobów 1 (a-c, f) i 2 (d, e, g-i):

a - kamień, pozostałe - glina

Finds from grave 1 (a-c, f) and 2 (d, e, g-i)

a - stone, the rest - clay

<http://rcin.org.pl>

Ryc. 6. Gościeradów, woj. tarnobrzесьkie. Zabytki z grobów 3 (a-f, h) i 4 (g, i-n):

b, c, d, i, j, k, l – żelazo, m – kość, pozostałe – glina

Finds from grave 3 (a-f, h) and 4 (g, i-n)

a, e-h, n – clay, b-d, i-l – iron, m – bone

Zawartość: Popielnica (ryc. 6e) — dzban ze śladami wtórnego przepalenia, gładzona, ceglasta i szaroceglasta, domieszka bardzo drobna, średn. wyl. 10,5 cm. Miseczka (2) silnie przepalona i zniekształcona (ryc. 6a), barwa szara i szaroceglasta, domieszka drobno- i średnioziarnista, średn. wyl. 11,5 cm. Fragmenty naczynka (3) (ryc. 6f) dość silnie przepalone, granatowopopielate, miejscami ceglaste i żółtobrazowe, domieszka drobnoziarnista, wys. ok. 12 cm. Silnie przepalone i zniekształcone fragmenty pucharu (4) na wysokiej ażurowej nóżce, barwa szara i brunatnoszara, domieszka drobnoziarnista (ryc. 6h). Dwie podobne żelazne części paska (uprząży?), każda złożona z taśmowatej blaszki zagiętej i złączonej nitami oraz kółka (ryc. 6b,c), długość 3,2 cm i 4,1 cm. Trzy fr. igły żelaznej lub szydła, łączna długość 7,1 cm (ryc. 6d).

Jama 3a

Jama obok grobu 3, średn. 130 cm, głęb. 34-118 cm, żółtobrunatne wypełnisko z szarymi wkładkami (podobne do wypełniska grobu 3) i małą ilością węgla drzewnych. Kości nie stwierdzono. Powyżej głęb. 54 cm średnica jamy stopniowo zmniejszała się.

Grób 4 — popielnicowy obsypany resztkami stosu

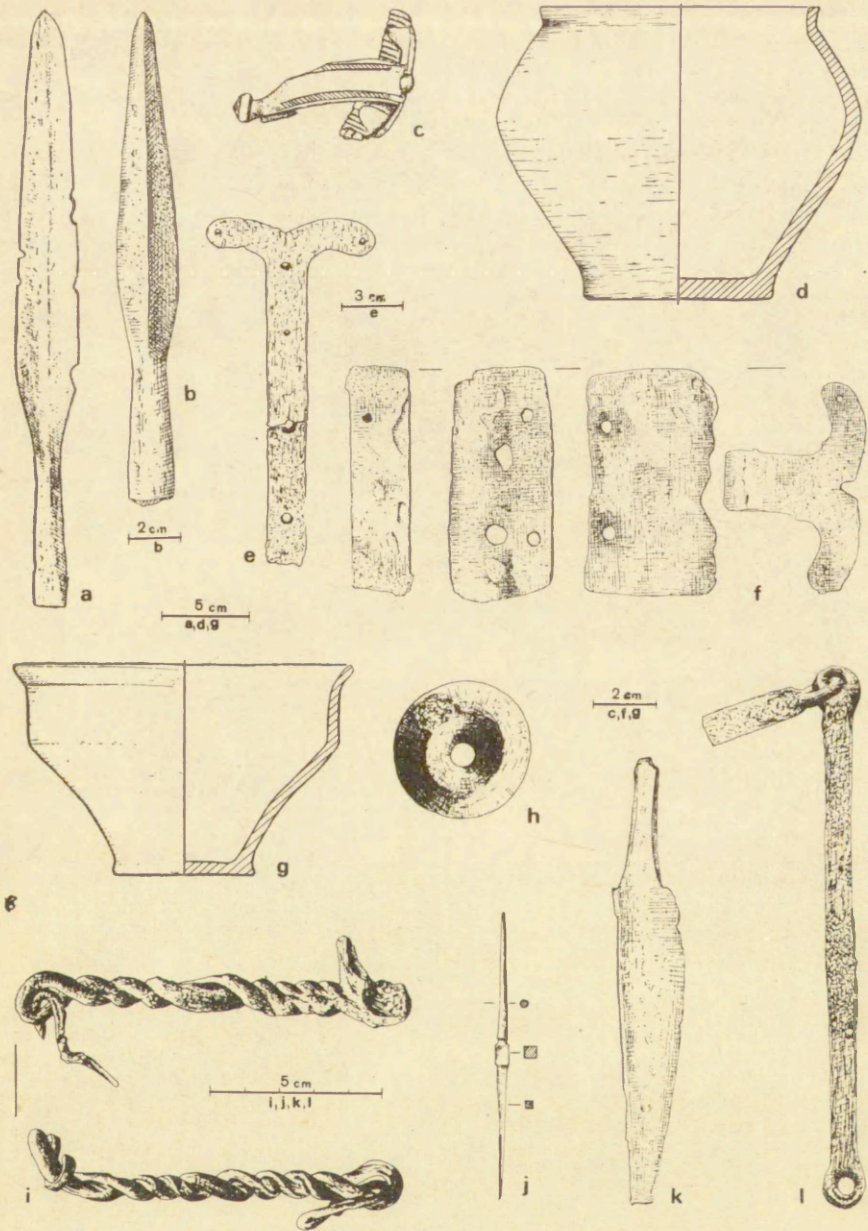
Zarys jamy (ryc. 3d), o jasnoszarym i brunatnym wypełnisku, nie zaznaczał się wyraźnie (średn. ok. 70 cm, głęb. 26-56 cm). Słabo czytelne było również połączenie jego z jamą leżącego obok grobu 5. Na głęb. 26 cm odkryto dno dużego naczynia, wokół którego 10 cm niżej wystąpiły kości i węgle drzewne oraz silnie przepalone skorupy. Obok naczynia, od strony północno-wschodniej, odkryto ostrze grotu włóczni zagłębiające się ukośnie w ziemię i drobne stopy brązu (fragmenty zapinki?). Pod grotem leżał drugi, mniejszy grot położony odwrotnie, a obok duże okucie skrzynki drewnianej. Poza tym znaleziono małe okucie oraz fr. drutu (sprężyna?). Prawie całe dno jamy grobowej wyłożone było drobnymi kamieniami. Na nich stał kłosz nakrywający popielnicę z kośćmi. Wewnątrz niej znaleziono fragmenty szpili kościanej, ułamki paciorka szklanego oraz punce lub szydło.

Zawartość: Popielnica (ryc. 6n) gładzona (ślady wygładzania), czarna, lśniąca, domieszka drobnoziarnista (tłuczeń i piasek?), wys. 16,2-18,2 cm. Duże naczynie — kłosz (ryc. 6g) z grubszą zagładzane palcami (widoczne cięgi palców), szarozółtobrunatne z odcieniem różowym, miejscami ciemnoszare, domieszka średnioziarnista, na krawędzi nieregularnie rozłożone nacięcia i karby, częściowo ukośne, wys. 25-28 cm. Skorupy (21 ułamków) przepalone w ogniu stosu, w większości porowate, zżużłone, niektóre zawierały „wtopione” ułamki kości. Żelazny grot włóczni (ryc. 7a) z nitami w tulejce, długość 35,8 cm. Żelazny grot włóczni (ryc. 7b), przekrój liścia daszkowaty, ze słabo wydzielonym żeberkiem, a w miejscu przejścia do tulei prostokątny, długość 20,0 cm. Żelazne okucie skrzynki drewnianej (ryc. 6k) z czterema nitami na rogach — u dwóch z nich zachowały się druty dwukrotnie zgięte, dzięki którym można zrekonstruować grubość ścianek skrzynki (ok. 1,6 cm), długość 11,5 cm. Małe okucie żelazne z nitami (ryc. 6i), długość 2,4 cm. Druk żelazny, okrągły w przekroju (ryc. 6j), długość 7,6 cm. Przerdzewiała punca żelazna (lub szydło) o czworokątnym przekroju (ryc. 6l), długość 6,3 cm. Fragmenty szpili kościanej (ryc. 6m), długość 3,2 cm.

Grób 5 — popielnicowy

obsypany resztkami stosu; kości mężczyzny w wieku wczesny *maturus*

Jama grobu (średn. 90-95 cm, głęb. 33-67 cm) łączyła się niezbyt wyraźnie z grobem 4. Wypełnisko szaroczarne i węglowoczarne z licznymi węglami drzewnymi i kośćmi (ryc. 3d), w górnych partiach wystąpiły przepalone skorupy, małe ułamki i stopy brązu, ułamki zapinki (?) i żelazna rękojeść skrzynki drewnianej. Głębiej znaleziono przęslik, 4 blaszkowate okucia oraz 2 połączone ze sobą sztabki, a w zachodniej partii jamy, w czarnej ziemi z węglami, odkryto drobne przepalone kości ptasie. Na głęb. 53 cm ukazały się fragmenty większego naczynia (2) do góry dnem, przykry-

Ryc. 7. Gościeradów, woj. tarnobrzесьkie. Zabytki z grobów 4 (a, b) i 5 (c-l):

d, g, h – glina, c – brąz, pozostałe – żelazo

Finds from grave 4 (a, b) and 5 (c-l)

c – bronze, d, g, h – clay, the rest – iron

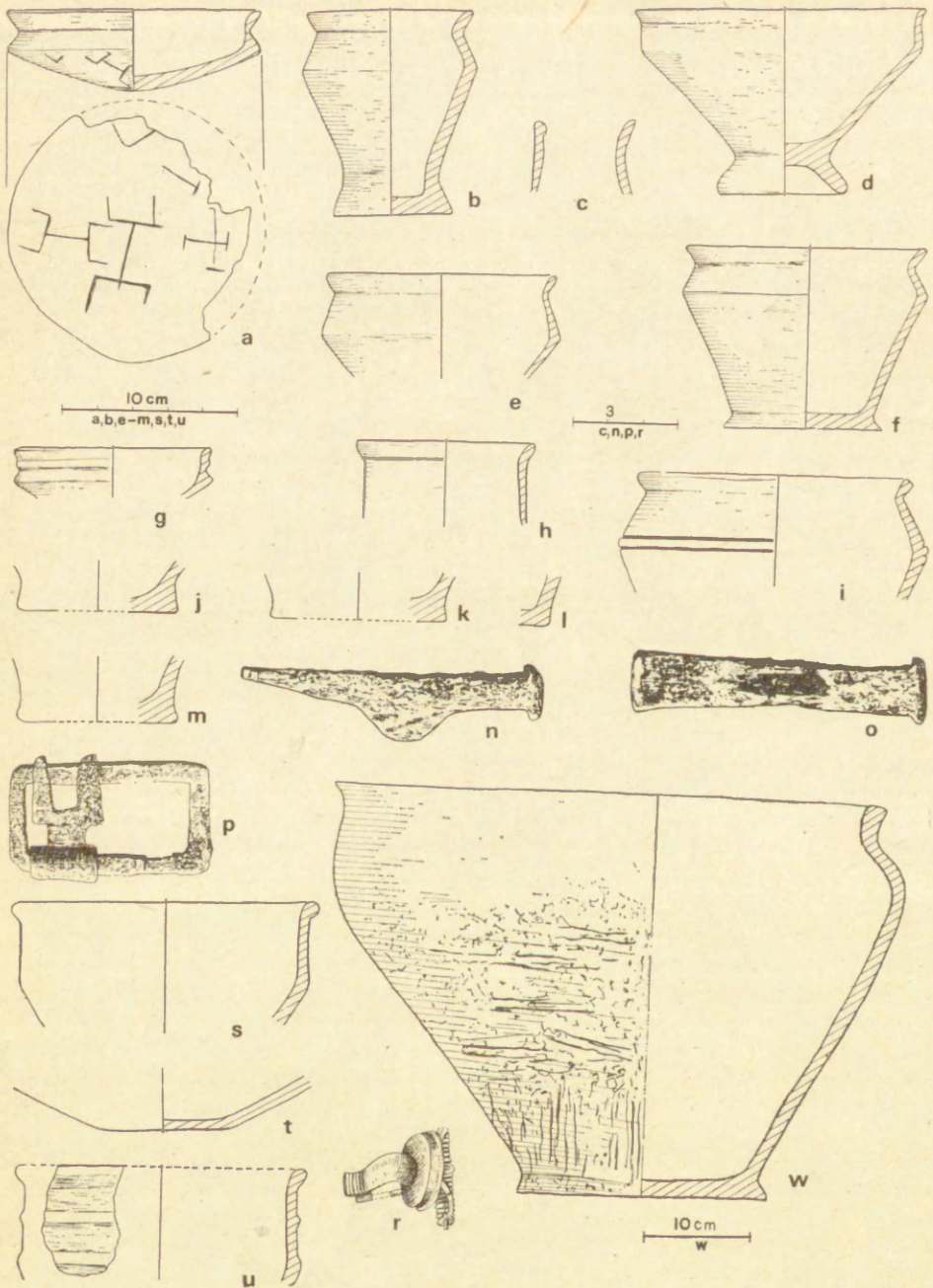
wające mniejsze naczynie (3), również odwrócone, które nakrywało kości w popielnicy. Przy dnie jamy sporo kości (poza popielnicą) oraz 2 taśmowate okucia, a obok popielnicy nóż, sztyło żelazne i druga rękojeść skrzynki. Szaroczarne wypełnisko z węglami sięgało do poziomu brzegu popielnicy lub nieco niżej, głębiej zalegał żółtawobrunatny piasek nie różniący się od calca. W popielnicy między czystymi kośćmi odkryto zapinkę brązową i małe stopy brązu.

Zawartość: Popielnica gładzona, czarna, lśniąca, dwustożkowata z ostrym załomem brzuśca (zaginęła). Naczynie (2) gładzone powyżej największej wydętości brzuśca, poniżej chropowate (ryc. 7d) (słabo widoczne cięgi palców, pionowe i lekko ukośne), barwa czerwonawojasnobrunatna, miejscami granatowoszara, dużo domieszki grubo- i średnioziarnistej, wys. 16,8 cm. Czarka (3) ze śladami wtórnego przepalania (ryc. 7g), gładzona, żółtobrunatna i szaroczarna, domieszka drobno- i średnioziarnista (tłuczeń i piasek?), wys. 10,9-11,8 cm. Skorupy grubościennie z brzuśca, z obfitą domieszką i śladami przepalania. Mały odłupek krzemienisty ze śladami przepalania. Okucia skrzynki drewnianej (ryc. 7e,f) z blachy żelaznej z otworami: 3 prostokątne, 2 taśmowate z rozwidlonymi końcami, jedno dwuczęściowe wąskie (zawiasowe?); dwa żelazne uchwyty (skrzynki drewnianej) wykonane ze skrzyżowanych i spojonych w środku dwóch drutów (ryc. 7i) na końcach zaopatrzone w uszka, w których tkwią haczyki, pierwotnie wbite w drewno, dług. 11,5-12,0 cm. Przęślik gliniany (ryc. 7h), dwustożkowaty ze śladami przepalania, barwa jasnoszara, średn. 4,1 cm. Zapinka brązowa — Almgren grupa II/IV — z kapturkami na sprężynce (ryc. 7c), zgięta i częściowo nadtopiona, profilowany guzek z rowkiem (dla filigranu?), kabląk i kapturki przy brzegach zdobione pasmami ukośnych kresek, ujętych w dwie linie równoległe, sprężynka nawinięta na oś kończy się szpilą, drugi jej koniec przechodzi na zewnętrzną stronę kabląka, gdzie zakończony jest guzkiem, ciężką spojona z kabląkiem, dług. 5,7 cm. Sztyło żelazne (tłoczek?) (ryc. 7j), dług. 9,3 cm. Nóż żelazny (ryc. 7k), częściowo zniszczony, dług. 12,9 cm.

Grób 6 — popielnicowy obsypany resztkami stosu; kości późnego płodu lub noworodka

Jama workowata (średn. 40 cm, głęb. 42-87 cm) o wypełnisku szarobrunatnym z węglami i kośćmi słabo odcinała się od podłoża. Na jej dnie popielnica przykryta naczyniem odwróconym dnem do góry (2). Nad popielnicą znaleziono fr. drutu żelaznego, a niżej nóż żelazny, liczne fr. naczyń oraz niewielki kamień. Fragmenty naczyń (część wylewami w dół) tkwiły między popielnicą a ściankami jamy grobowej, jak gdyby uszczelniając wolną przestrzeń, a inne mieściły się w górnej partii popielnicy.

Zawartość Popielnica dwustożkowata, ostroprofilowana, zachowana we fragmentach (zaginęła). Naczynie zniekształcone (ryc. 8d), wtórnie przepalone, gładzone, popielatoszare i brunatnoczerwone, domieszka drobnoziarnista (piasek?), wys. 8,6-10,6 cm. Naczynie sklezione (ryc. 8b), wtórnie przepalone i zdeformowane, gładzone, szare i ceglastobrazowe, domieszka drobnoziarnista, wys. 11,6 cm. Naczynie sklezione (ryc. 8f), gładzone (od wewnątrz ślady wygładzania), szare miejscami żółtobrunatne, domieszka drobno- i średnioziarnista, wys. 10,5 cm. Fragmenty miseczki przepalanej (ryc. 8a), gładzone, siwoszare i jasnobrunatne, domieszka drobnoziarnista, średn. wyl. ok. 15,0 cm. Ceramika znaleziona pod naczyniem nakrywającym popielnicę: fr. wylewu (ryc. 8h) ze śladami przepalania (średn. 10,5 cm), gładzony, żółtobrunatny i siwoszary, domieszka drobnoziarnista (piasek) — fr. tego samego naczynia znaleziono w grobie 3—/6 fr. co najmniej 4 naczyń, w tym 2 ułamki naczynia grubościennego, lekko przepalone, żółtobrunatne, domieszka drobnoziarnista oraz 4 ułamki naczyń cienkościennych, szare i żółtobrunatne, domieszka drobnoziarnista. Ceramika znaleziona obok popielnicy (do dna grobu): fr. naczynia (średn. wyl. 13,5 cm) lekko przepalony, gładzony, ceglastobrunatny, domieszka drobna (ryc. 8e); kilkanaście fr. brzuśców naczyń ze śladami przepalania, w większości szarych i szarobrunatnych; fr. miseczki „toczonej” (średn. wyl. 11,5 cm), siwoszarej, ze śladami przepalania, domieszka drobna (ryc. 8g); fr. przykrawędny (ryc. 8c) ślady przepalania, siwoszary, bez domieszki; 4 fr. brzuśców, cienkościennie, ze śladami przepalania, siwoszare. Nóż żelazny, dwukrotnie zgięty, ostrze wyodrębnione od kolca łukowato, dług. 14,5 cm.

Ryc. 8. Gościeradów, woj. tarnobrzskie. Zabytki z grobów 6 (a-h), 7 (i-r, w), i 8 (s-u):

n-r – żelazo, pozostałe – glina

Finds from grave 6 (a-h), 7 (i-r, w) and 8 (s-u)

n-r – iron, the rest – clay

Jama 6a

W odległości 45 cm od grobu 6 znajdowała się podobna do niego pod względem wielkości i wypełniska, ale dużo płytsza jama (średn. 40 cm, miąższość 16 cm). Zawierała ona węgle drzewne i ułamki naczyń, natomiast kości nie zauważono.

Grób 7 — bezpopielnicowy, kloszowy

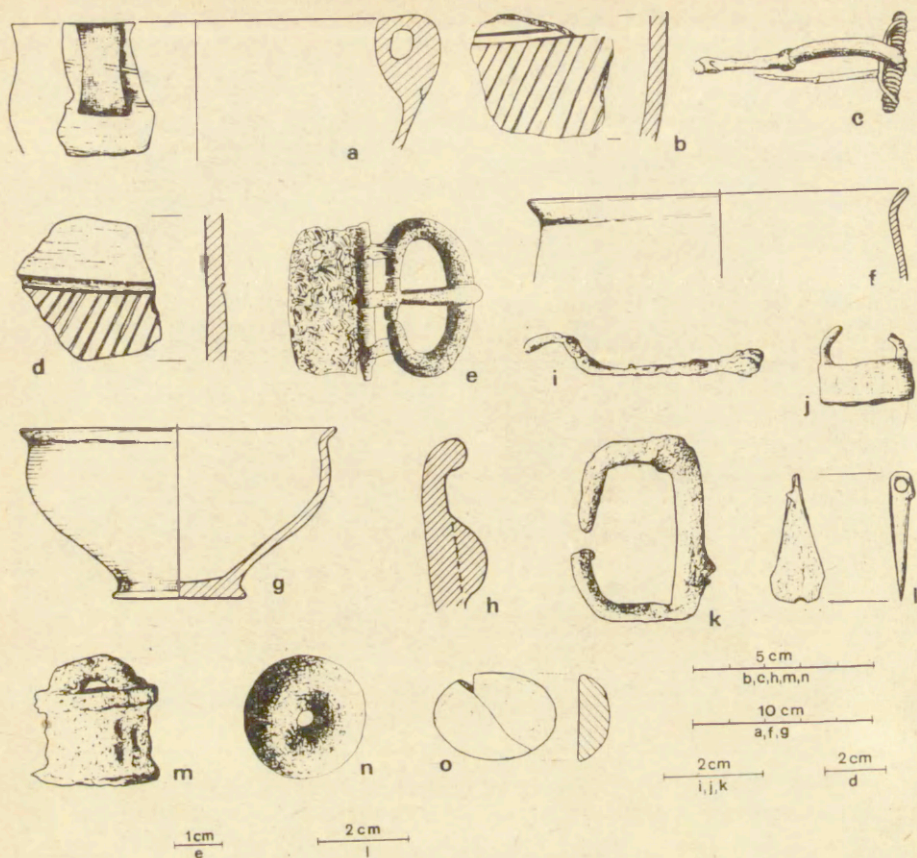
Na głęb. 43 cm odkryto dno naczynia-klosza, a niżej zarys jamy grobowej o średnicy 85-95 cm i wypełnisku szarobrunatnym z małą ilością węgla drzewnych i kości (ryc. 3e,f) a licznymi fr. ceramiki. Wokół jamy odkryto 4 małe okrągłe zarysy, być może pozostałości kołków (identyfikacja niepewna). Naczynie kloszowe zachowane było w połowie, dalsze jego fragmenty wystąpiły w głębszych partiach grobu. Obok klosza, w warstwie do 80 cm głęb. odkryto przeszło 50 fr. częściowo przepalonych ceramiki grubo- i cienkościenniej, w tym kilka od den; prawdopodobnie klosz był częściowo obłożony fragmentami naczyń. Na zewnątrz klosza stwierdzono pojedyncze kamienie, młotek żelazny (głęb. 60 cm), a nieco głębiej sprzączkę. Pod kloszem, obok stosunkowo małej ilości kości, znaleziono zapinkę żelazną. Dno jamy sięgało 96 cm i wyłożone było częściowo niewielkimi kamieniami, na których stał klosz.

Zawartość: Klosz asymetryczny, z jednej strony lekko dwustożkowaty, z drugiej zaś ma wyodrębnioną niską szyjkę (ryc. 8w), krawędź płaska miejscami zgrubiona i lekko wygięta na zewnątrz, żółtawojasnobrunatny i jasnoceglasty, z grubsza gładzony (przecierany?), brzusiec szorstki, szyjka i krawędź staranniej gładzone, domieszka drobno- i gruboziarnista (tłuczeń, żwirek), wys. do 36 cm. Fr. górnej partii naczynia (ryc. 8i), przepalony, gładzony, brunatny i granatowoszary, domieszka drobno- i średnioziarnista, średn. wyl. 16 cm. Fr. przykrawędny z uchem (ryc. 9a), przepalony, gładzony, żółtobrunatny i ceglasty, domieszka drobnoziarnista, średn. wyl. 21 cm. Cztery fr. den (ryc. 8j,k,l,m): 1 — chropowacony szarobrunatny i piaskowy, domieszka średnioziarnista, średn. dna 10,5 cm, 2 — chropowacony, przepalony, brązowo- i granatowoszary, domieszka średnio- i gruboziarnista, średn. dna ok. 9,0 cm, 3 — chropowacony, zewnątrz żółtoceglasty, wewnątrz granatowoszary, domieszka średnio- i gruboziarnista, 4 — przepalony, zewnątrz szaropopielaty, wewnątrz brunatny i ceglasty, powierzchnia gładzona, domieszka drobnoziarnista, średn. dna 9,5 cm. Fragmenty różnych naczyń: 9 cienkościennych przepalonych fr. dwóch uch — czarne, gładkie, lśniące; 27 fr. silnie przepalonych, częściowo zżużlonych; 18 fr. grubościennych, żółto-szarobrunatnych, niekiedy ceglastych, powierzchnia chropowacona lub przecierana (część pochodzi zapewne z rozbitego klosza). Prostokątna sprzączka żelazna (ryc. 8p), przekrój ramy wielokątnej, dług. ramy 5,3 cm. Żelazny młotek (ryc. 8n,o) z prostokątnym otworem, w którym tkwiła uszczelka w postaci 3 blaszkowatych, skutyk z sobą części; dług. 9,3 cm. Zapinka żelazna (ryc. 8r) z dużym grzebykiem na główce (Almgren 120), kabłąk w przekroju półowalny, zdobiony srebrną inkrustacją linearną, która być może wypełniała również rowkowate zagłębienie na grzebyku; z grzebykiem łączy się sprężynka; dług. 2,9 cm.

Grób 8 — bezpopielnicowy

Jama grobowa (średn. 77 cm, głęb. 32-68 cm, ryc. 3g,h) miała wypełnisko czarnoszare i szarobrunatne z węglami drzewnymi, kośćmi i pojedynczymi kamieniami (częściowo przepalonymi). Na głęb. ok. 35 cm odkryto liczne fr. ceramiki, fr. drutu brązowego oraz kości rozrzucone nieregularnie w obrębie jamy.

Zawartość: Trzydzieści kilka fr. co najmniej 4 naczyń, wszystkie przepalone w ogniu stosu, w tym: 1 — fr. przykrawędny (ryc. 8s), popielatoszary i ceglasty, gładzony, domieszka drobno- i średnioziarnista, średn. wyl. ok. 18 cm, 2 — fr. przykrawędny (ryc. 8u), brunatny i ceglasty, przepalony, domieszka drobno- i gruboziarnista, średn. wyl. ok. 16,0 cm, 3 — fr. dna (średn. 6,5 cm) barwy zewnątrz brunatnoszarej i ceglastej, wewnątrz popielatoszarej, domieszka drobno- i średnioziarnista, 4 — fr. dna (ryc. 8t) szerokootworowej miski (?), średn. 7,0-7,5 cm, brunatny i szarobrunatny, gładzony, domieszka drobno- i średnioziarnista.

Ryc. 9. Gościeradów, woj. tarnobrzskie. Zabytki z grobów 7 (a), 9 (b-g), 10 (h-o):

c, l — brąz, i-m — żelazo, o — szkło, pozostałe — glina

Finds from grave 7 (a), 9 (b-g) and 10 (h-o)

c, l — bronze, i-m — iron, o — glass, the rest — clay

Grób 9 — bezpopielnicowy (?), częściowo zniszczony

Jama grobu średn. 130 cm, głęb. 41-66 cm, wypełnisko węglowoczarne i szaroczarne z jasno-żółtymi wkładkami. Węgłe drzewne, spalone kości oraz fragmenty ceramiki rozrzucone były po całej jamie. W górnej jej partii znaleziono fragmenty naczynia glinianego, zapinkę brązową i sprzączkę brązową.

Zawartość: Fragmenty naczynia (ryc. 9g) gładzone, miejscami lśniące (wewnątrz widoczne ślady gładzenia), żółtobrązowe, przy dnie od wewnątrz ciemnogrnatowe, domieszka drobnoziarnista, średn. dna 7,5 cm. Ułamki co najmniej 6 naczyń, częściowo przepalane, w tym: 2 zdobione ułamki brzuśca (ryc. 9b,d) brunatne i ceglaste, gładzone, domieszka drobno- i średnioziarnista; fr. przykrawędny (ryc. 9f) przepalony, żółtobrunatny, ceglasty i popielatociemnoszary, domieszka drobnoziarnista, średn. wyl. ok. 21 cm, 5 ułamków naczyń cienkościennych starannie gładzonych. szarobrunatnych i ciemnobrunatnych. Uszkodzona zapinka brązowa (ryc. 9c), kuszowata z podwiniętą nóżką (?), Almgren 162 (?), przez otwór przy główce przechodzi oś zakończona guzkami a na niej sprężyna ze szpilą, dług. 5,4 cm. Sprzączka brązowa (ryc. 9e) ze skuwką zawieszoną na osi, rama w przekroju trójkątna, kołec zagięty na końcu, zachodzi na ramę, dług. 4,3 cm.

Jama 9a

Nieckowata jama obok grobu 9, średn. ok. 200 cm, głęb. 45-90 cm, nie zawierała żadnych za-
bytków ani spalonych kości. W warstwie szaroczarnej i szaropopielatej występowały liczne węgle
drzewne. Główny zarys jamy otoczony był warstwą barwy różowobrunatnej. Ściany wyłożone ka-
mieniami. Na dnie nie było bruku kamiennego a występowała ciemnoszara ziemia z licznymi,
drobnymi węglami drzewnymi.

Grób 10 — zniszczony

Resztki grobu 10 stwierdzono w obrywie podciętej krawędzi pola ornego przy drodze polne
do Księżomierza. Oprócz spalonych kości i węgli drzewnych znaleziono dwa żelazne wisiorki
okucie, fr. drutu (igły?), miniaturkę klucza (?), zawieszkę żelazną, przęślik, mały stop brązu oraz
kilka ułamków ceramiki.

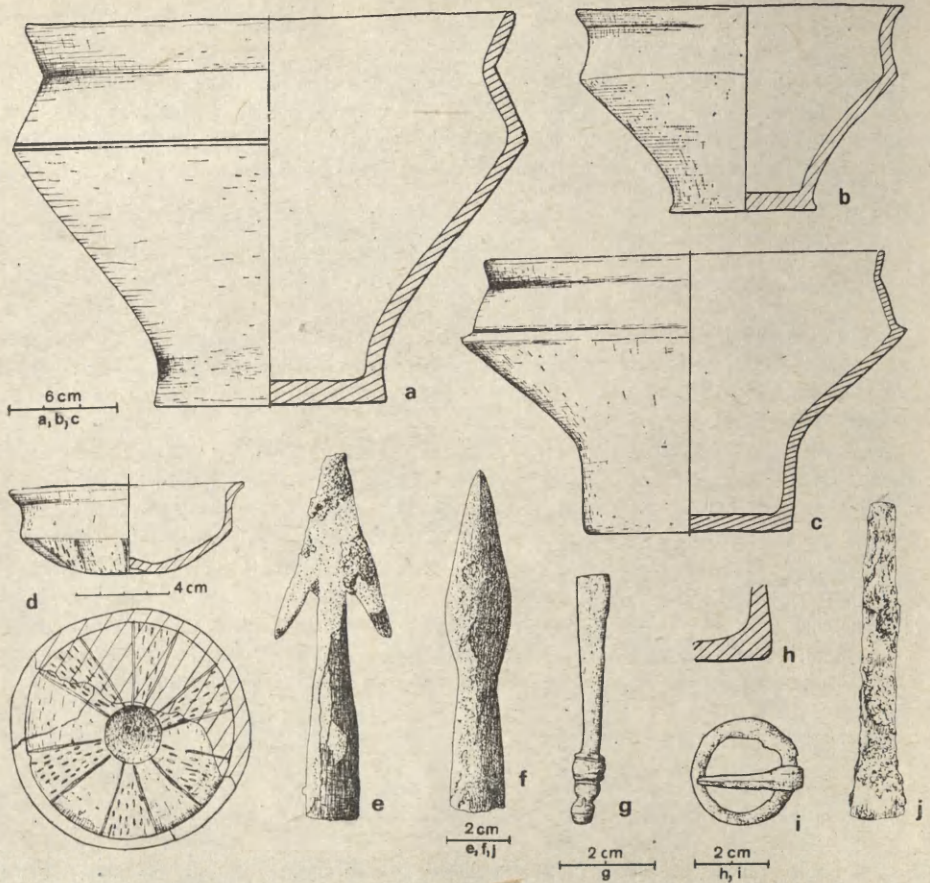
Zawartość: Dwa wisiorki wiaderkowate, żelazne: mniejszy (ryc. 9j), niski z uszkodzonym
uszkciem, średn. 1,8 cm oraz większy, masywny z obręczkami wystającymi poza cylindryczny kadłub
(ryc. 9m), średn. dna 2,4 cm. Po konserwacji okazało się, że wisiorek większy zawierał domieszkę
miedzi lub brązu. Miniaturkowy kluczyk żelazny (ryc. 9i) z uszkciem do zawieszania, dług. 4,7 cm.
Zawieszka żelazna (ryc. 9l) trójkątna z uszkciem, dług. 2,8 cm, najw. szer. 0,8 cm. Prostokątne
okucie żelazne (ryc. 9k), dług. 3,7 cm. Fr. drutu żelaznego z przywartym kamykiem, dług. 3,2 cm.
Przęślik gliniany (ryc. 9n), dwustożkowy, o zaokrąglonych krawędziach i załomie, przepalony,
wys. 2,4 cm. Ułamki 3 naczyń, w tym 2 przykrawędne (ryc. 9h), przepalone, szare i szaropopielate
(z naczyń lepionych) oraz dość duży fr. brzośca naczynia „toczonego”. Szklany kamień do gry
(ryc. 9o).

Grób 11 — popielnicowy

obsypany resztkami stosu; kości mężczyzny w wieku wczesny *maturus*

Jama średn. 110 cm na głęb. 47 cm, wypełnisko szarobrunatne i granatowoczarne z węglami
i nielicznymi spalonymi kośćmi (ryc. 4a) w górnej warstwie, do głęb. 66 cm ułamki ceramiki, sprzą-
czka, grot włóczni, grot z zadziorami, krzesiwo, brązowe zakończenie pasa. Fr. zapinki w dolnej
partii grobu. Popielnica (brzeg na głęb. 66 cm) w górnej partii obłożona kamieniami. W niej prócz
kości dość duże fr. 2 naczyń (2,3), a jedno naczynie (4), częściowo stłuczone, wciśnięte było w kości
do góry dnem.

Zawartość: Popielnica (ryc. 10a) asymetryczna, gładzona, lekko lśniąca, wewnątrz ślady wy-
gładzania, czarna, domieszka drobnoziarnista (tłuczeń, piasek?), wys. 19,4-22,3 cm. Fragmenty
naczynia (ryc. 10c) gładzonego (miejscami lśniącego), ze śladami przepalenia, żółtobrunatne i czer-
wonawobrunatne, nieliczna domieszka drobnoziarnista, wys. 15,4 cm. Miseczka zrekonstruowana
(ryc. 10d), lekko przepalona, gładzona, ceglastoszarobrunatna i popielatoszara (wewnątrz), wys.
4 cm. Naczynie sklezione (ryc. 10b), gładzone, ze śladami przepalenia, popielatobrunatne (w miejscach
starcia powierzchni ceglaste), domieszka średnio- i gruboziarnista, wys. 11,5 cm. Ułamki ceramiki:
13 od naczyń grubościennych, chropowatych, brunatnych, od wewnątrz ciemnoszarych, gładzo-
nnych, żółtobrunatnych i ciemnobrunatnych, domieszka drobnoziarnista, część ułamków przepalona,
m.in. fr. dna (ryc. 10h), o średn. ok. 11 cm. Mały, żelazny grot włóczni (ryc. 10f) o liściu w prze-
kroju daszkowatym, a w miejscu przejścia w tuleję czworobocznym (w tulei tkwi nit), dług. 11,0 cm.
Żelazny grot oszczepu z resztkami nitu w tulejce, dług. 13,0 cm. Sprzączka żelazna (ryc. 10i), rama
i kolec o przekroju czworokątnym, zewn. średn. 3 cm. Brązowe zakończenie pasa (ryc. 10g) z nitom
w rozwidleniu, drugi koniec w formie profilowanej główki, dług. 5,8 cm. Krzesiwo żelazne (ryc. 10j)
z kolistym otworem w złączającym się końcu, dług. 10,6 cm. Nóżka z pochewką brązowej zapinki
oczkowatej serii B, dług. 2,9 cm.

Ryc. 10. Gościeradów, woj. tarnobrzeskie. Zabytki z grobu 11:

e, f, i, j — żelazo, *g* — brąz, pozostałe — glina

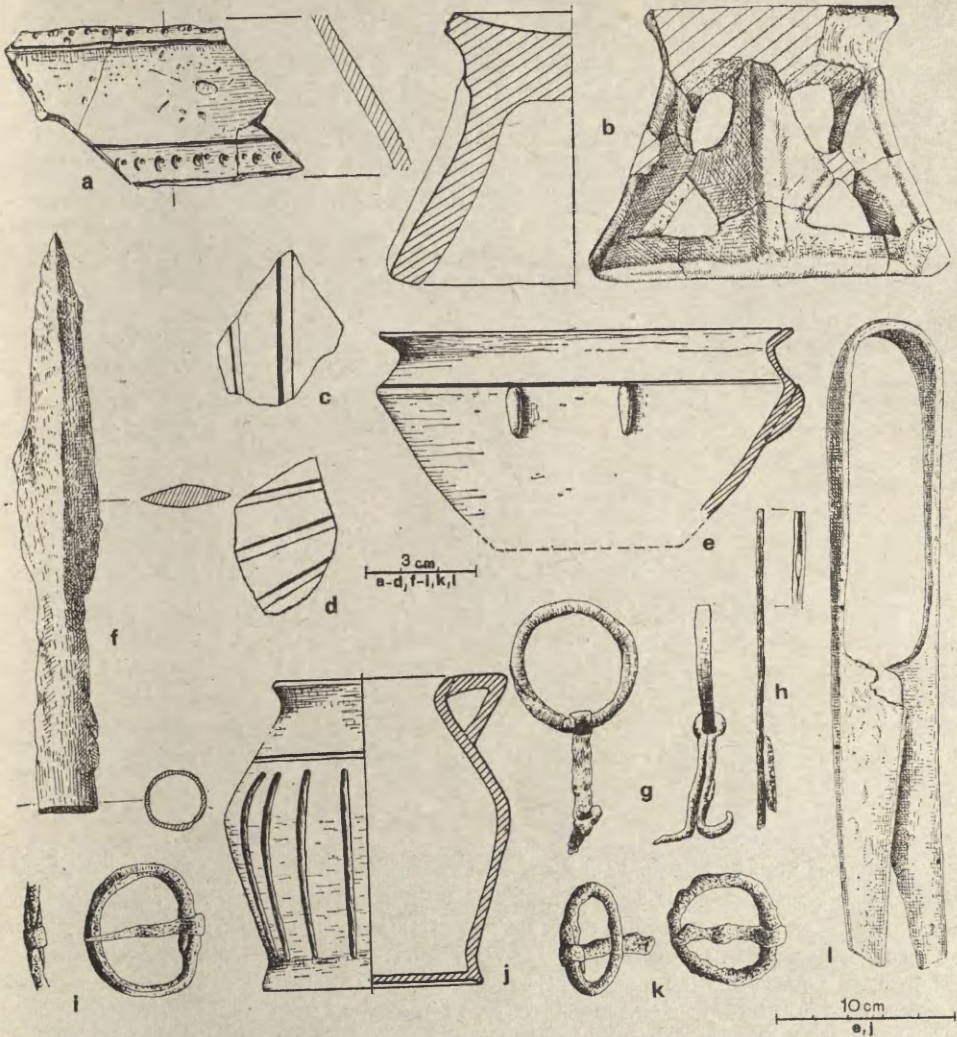
Finds from grave 11

e, f, i, j — iron, *g* — bronze, the rest — clay

Grób 12 — popielnicowy
obsypany resztkami stosu; kości mężczyzny (?) w wieku późny *iuvenis*

Jama grobu na głęb. 63 cm, wypełnisko szarobrunatne i czarne (ryc. 4b,c). Na głęb. 78 cm przybrała kształt czworokątny o średn. 50 cm (po przekątnej) i wypełnisku czarnym. Brzeg popielnicy na głęb. 77 cm, nad nią ułamki ceramiki, kości, węgle drzewne oraz nożyce (na brzegu popielnicy), sprzączka do pasa i zagięty drut brązowy. W drugiej dziesięciocentymetrowej warstwie druga sprzączka oraz grot włóczni. Jama wąska, a popielnica i wyposażenie wciśnięte w nią. W dolnej warstwie brak szczątków stosu. Dno popielnicy obłożone przylegającymi do niego kamieniami. W popielnicy przy dnie trzecia sprzączka (lub uchwyt z okuciem) oraz igła.

Zawartość: Popielnica dwustożkowata na nóżce, gładzona, granatowoczarna, domieszka drobnoziarnista; cała popękana wzdłuż ścianek, po wyjęciu z ziemi rozsypała się (ryc. 11a). Naczynie zachowane częściowo (ryc. 11e), przepalone, popielatoszare i brunatnoceglaste, gładzone, domieszka drobnoziarnista. Ażurowa nóżka naczynia (pucharka?), z 4 stron na ściankach — po dwa trójkątne otwory, cztery pionowe listwy nadają nóżce kształt zbliżony do czworokątnego; powierzchnia gładzona ze śladami przepalenia, popielatoszara oraz jasno- i żółtobrunatna, domieszka

Ryc. 11. Gościeradów, woj. tarnobrzesk. Zabytki z grobu 12:

f, g, h, i, k, l — żelazo, pozostałe — glina

Finds from grave 12

f, g, h, i, k, l — iron, the rest — clay

drobnoziarnista (mało), średn. dna 6,7 cm (ryc. 11b). Fragmenty naczynia z uchem (ryc. 11j), częściowo przepalone, brunatnoceglaste, ceglaste i szaropopielate, gładzone, domieszka drobnoziarnista. Kilkadziesiąt przepalonych ułamków naczyń, przeważnie cienkościennych i gładzonych (m.in. ucho z kanalikiem), niektóre zdobione różnokierunkowymi pasmami (ryc. 11c,d) i rzędami łuczków po zewnętrznej stronie pod krawędzią. Nożyce żelazne (ryc. 11l), pokryte patyną ogniową, dług. 18 cm. Sprzączka żelazna (ryc. 11i), zachodzące na siebie i skute końce ramy łączy kolista nasada kolca, dług. kolca 3,5 cm. Sprzączka żelazna (ryc. 11k) podobna do poprzedniej, wymiary ramy 3,5-3,8 cm. Żelazny grot włóczni (ryc. 11f), żeberko w miejscu przejścia tulejki w liść, dług. 16,1 cm. Igła żelazna (ryc. 11h) z ułamanym końcem, z przywartym ułamkiem kości, zach. dług. 9,0 cm. Sprzączka żelazna lub uchwyt z kolcem do wbicia w drewno (ryc. 11g), kolce z podwójnej

taśmy o przekroju prostokątnym, średn. ramy 2,9 cm. Blaszkowe wąskie okucie żelazne, rynienkowane i ułamek żelaznego drutu, czworokątnego w przekroju. Fr. drucika z brązu, zagięty laseczkowitzo, dług. 3 cm.

Groby 13 i 14 — popielnicowe obsypane szczątkami stosu

Groby te miały w górnej partii wspólną jamę (średn. 105 cm), głębiej rozdzielającą się na dwa zagłębienia, w których stały popielnice (ryc. 4d,g). Zarys jamy pojawił się na głęb. 55 cm. Wypełnisko szarobrunatne i szaroczarne z licznymi węglami drzewnymi i spalonymi kośćmi. Jamy obydwu popielnic zwały się silnie w dolnych partiach. Obydwie popielnice obłożone były u góry licznymi fr. przepalanej ceramiki, a niżej drobnymi kamieniami; ceramika występowała również nad popielnicami i wewnątrz nich.

Brzeg popielnicy grobu 13 z leżącą na nim sprzączką ukazał się na głęb. 61-62 cm. Na zewnątrz odkryto nóż żelazny (głęb. 69 cm), a w popielnicy drugi nóż; dno popielnicy na głęb. 80 cm.

Popielnica grobu 14 leżała głębiej (brzeg na głęb. 76 cm, dno 95 cm); obok niej znaleziono fr. przedmiotu brązowego (zapinki?) oraz oparte o jej brzeg pionowo krzesiwo. Do dolnej partii popielnicy grobu 14 przylegały 2 zgięte groty włóczni (głęb. 85-90 cm); znaleziono również sprzączkę (głęb. 73-83 cm).

Grób 13 — kości mężczyzny w wieku *maturus* oraz drugiego osobnika w wieku powyżej *infans II*

Zawartość: Popielnica (ryc. 12a) częściowo zrekonstruowana, gładzona, lśniąca, szaroczarna, nieliczna domieszka bardzo drobna, wys. 17,5 cm. Dwadzieścia jeden ułamków różnych naczyń, w większości przepalonych, cienkościennych i grubościennych; m.in. fr. miseczki (ryc. 12b) kremowej, brunatny i ciemnoszary, gładzony, nieco domieszki drobnioziarnistej, średn. wyl. 9 cm. Sprzączka (?) żelazna (przekrój ramy okrągły), kolec z podwójnej taśmy obejmującej ramę (ryc. 12 c) średn. 4 cm. Nóż żelazny (1) (ryc. 12 d). Nóż żelazny (2) z wnętrza popielnicy (ryc. 12 e), dług. 14,1 cm.

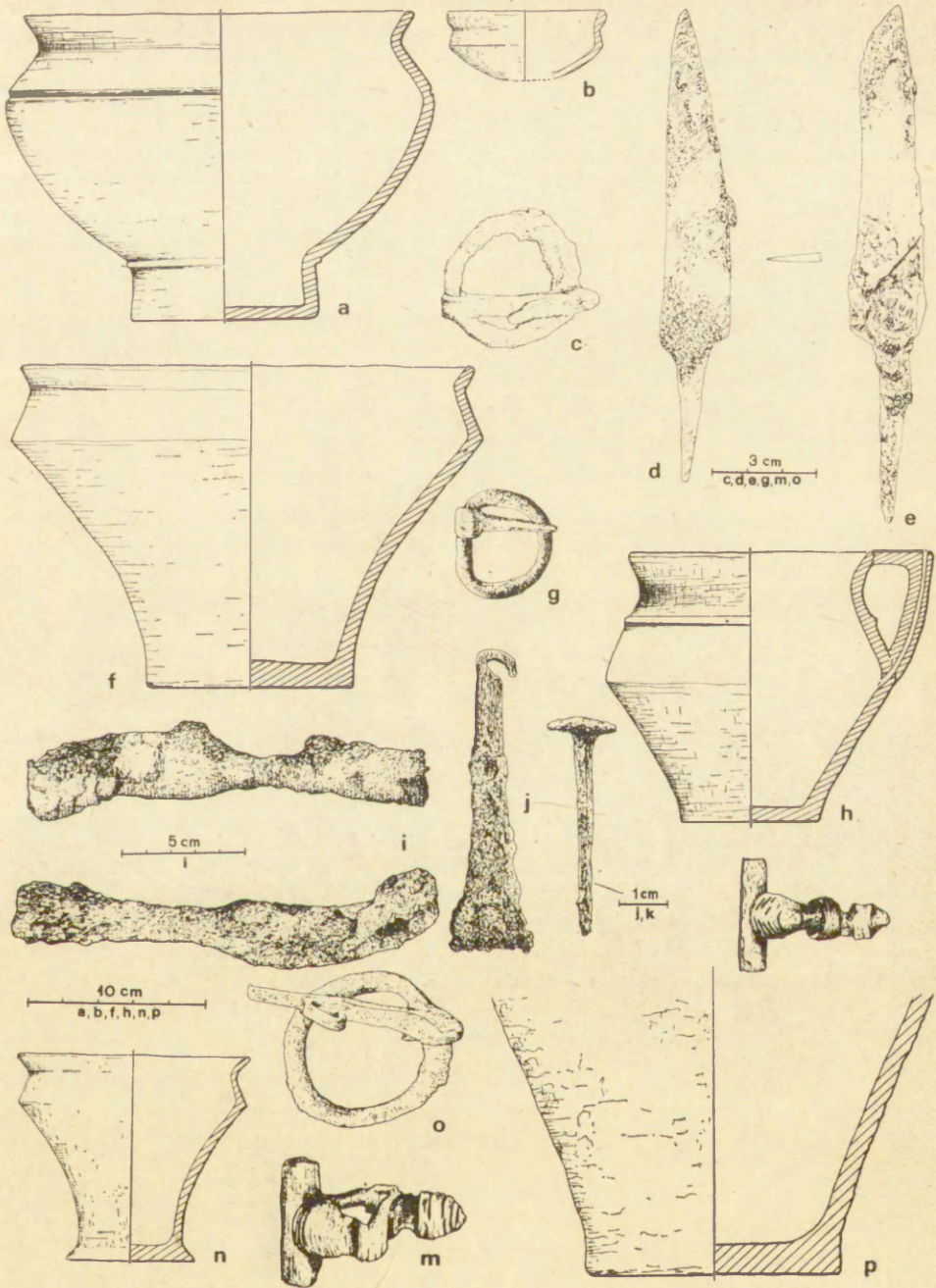
Grób 14 — kości mężczyzny w wieku *adultus*

Zawartość: Popielnica (ryc. 12f) starannie gładzona (widoczne ślady wygładzania), czarna, lśniąca, domieszka przeważnie drobno- i średnioziarnista, wys. 18,2 cm. Dzban zrekonstruowany (ryc. 12 h), częściowo przepalony, popielatoszary oraz jasno- i czerwobrunatny, domieszka głównie drobnioziarnista (tłuczeń, piasek?), wys. ok. 15,4 cm. Przeszło 30 ułamków przepalanej ceramiki, co najmniej z 3 lub 4 naczyń, cienkościennie, gładzone z drobno- i średnioziarnistą domieszką, bez ornamentów. Żelazne krzesiwo (ryc. 12 j), dług. 8,1 cm. Dwa podobne, żelazne groty włóczni (ryc. 12 i), liście zagięte, tulejki częściowo zniszczone, przekrój liścia łagodnie daszkowaty, dług. 21,8 cm. i 20,3 cm. Sprzączka żelazna (ryc. 12 g), przekrój ramy czworokątny, kolca okrągły, dług. 3,4 cm. Brązowy fr. zapinki (?).

Grób 15 — bezpopielnicowy; kości mężczyzny w wieku *maturus* i kobiety (?) w wieku powyżej *infans II*

Jama grobowa (średn. 65 cm, głęb. 53-111 cm) w przekroju cylindryczna z szarym i jasnobrunatnym wypełniskiem z węglami drzewnymi; w dolnej partii grobu, od głęb. ok. 103 cm wypełnisko miało barwę szaro- i czerwobrunatną (ryc. 4 h,i) i występowały większe węgle drzewne oraz duża ilość spalonych kości (w skupieniu), częściowo w dość dużych fr. W jamie odkryto 2 zapinki żelazne (głęb. 88 cm i 102 cm), przęślik (88 cm), sprzączkę do pasa (102 cm), gwóźdź (nit) żelazny, kilka ułamków ceramiki oraz, między kośćmi, węgle i stopione fragmenty brązu.

Zawartość: Zapinka żelazna (ryc. 12 l), Almgren 92-93 z trąbkowatą główką i cylindrem na sprężynce nawiniętej na oś; cały kabłąk zdobiony nacięciami z widocznymi pozostałościami inkrustacji ze srebra, dług. 4,3 cm. Uszkodzona zapinka podobna do opisanej wyżej (ryc. 12 m).

Ryc. 12. Gościeradów, woj. tarnobrzesckie. Zabytki z grobów 13 (a-e), 14 (f-j), 15 (k-m, o), 16(n, p):

a, b, f, h, n, p – glina, pozostałe – żelazo

Finds from grave 13 (a-e), 14 (f-j), 15 (k-m, o) and 16 (n, p)

a, b, f, h, n, p – clay, the rest – iron

Żelazna sprzączka (lub okucie z okrągłym uchwytem?), na kółku widoczne miejsce skucia, kolec dwudzielny (ryc. 12 o), średn. kółka 5,2 cm. Żelazny nit (gwóźdź?), prosty (ryc. 12 k), dług. ok. 5,0 cm. Przęślik gliniany (zaginął).

Grób 16 — popielnicowy

Obok grobu 15 na głęb. 50 cm wystąpił mały zarys (średn. 40 cm) o wypełniku ciemnoszarym i szarobrunatnym z węglami drzewnymi (ryc. 4 j); pod nim w jasnej ziemi odkryto skupienie większych fr. dolnej partii naczynia typu „klosza” (głęb. 52-65 cm), a pod nimi, w brunatnożółtym piasku, małą popielnicę (wylew na głęb. 62 cm), wypełnioną spalonymi kośćmi. Trzy skorupy tego samego naczynia kloszowego leżały w czarnej ziemi na północ od grobów 15 i 16.

Zawartość: Dolna, równo odcięta część dużego naczynia (klosza) grubościennego (ryc. 12 p), żółtawo- i czerwonawobrunatna, miejscami granatowoszara, chropowata przez obmazywanie, od wewnątrz ślady przecierania, w glinie tłuczeń, przeważnie grubo- i średnioziarnisty, średn. dna 14,4 cm. Popielnica (ryc. 12 n), czarna, lśniąca, starannie gładzona (miejscami złuszczone), od wewnątrz ślady zagładzania, domieszka drobnoziarnistego tłucznia i piasku, wys. 11,5 cm.

Grób 17 — popielnicowy; kości dziecka w wieku wczesny *infans I*

Na głęb. 45-60 cm odkryto w szarawożółtej ziemi, bez zarysu jamy grobowej i bez węgla drzewnych, skupienie większych fr. ceramiki. Pod nimi, na głęb. 54 cm odsłonięto wylew popielnicy z kośćmi. Wewnątrz popielnicy znajdowały się również fr. naczyń (tych samych co w jamie), obok niej nóż żelazny ukośnie wbity w ziemię.

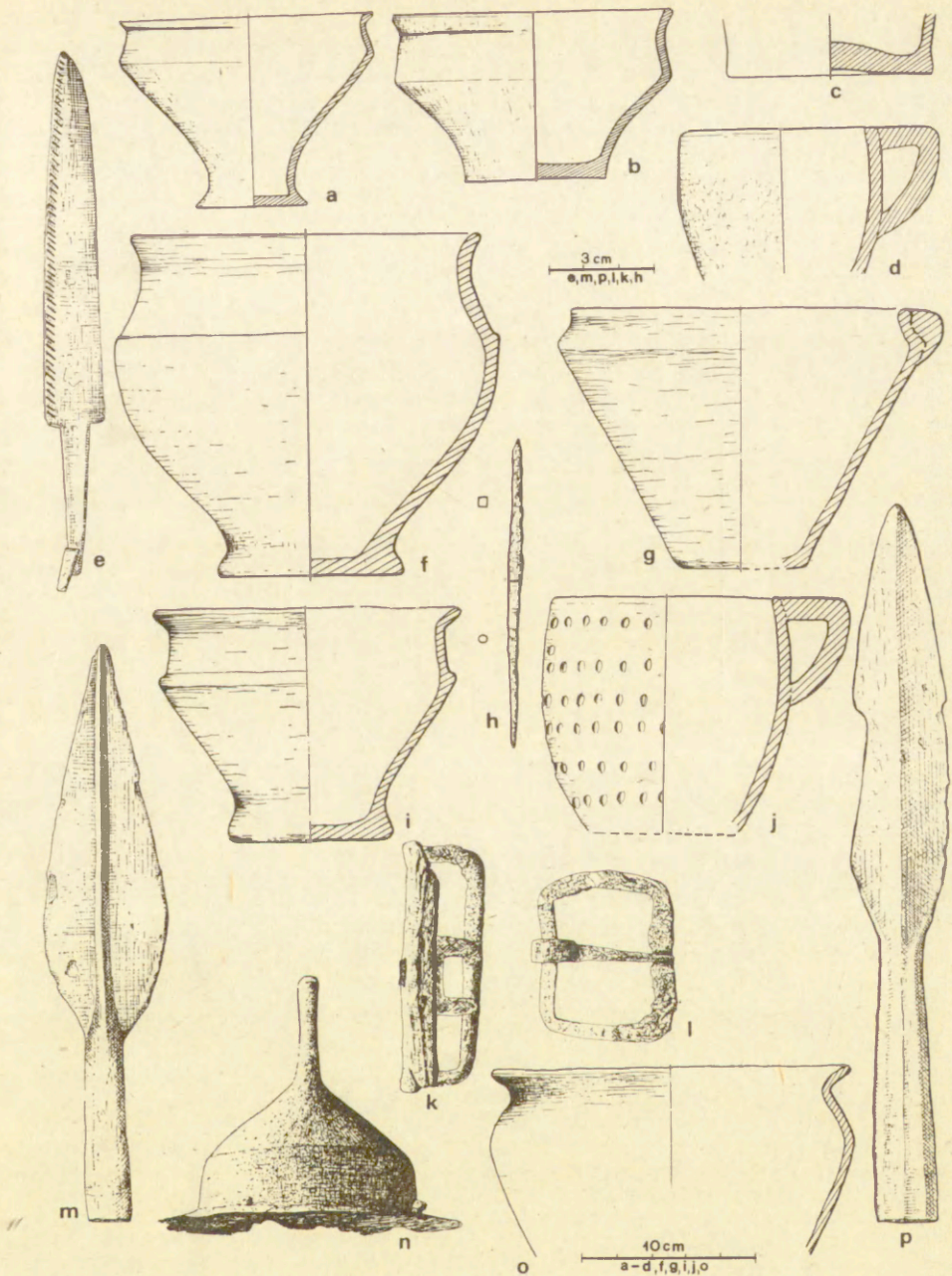
Zawartość: Popielnica (ryc. 13 a) szaroczarna, miejscami brunatnopiaskowa, gładzona pionowo, domieszka nieliczna, bardzo drobna, wys. 11,0 cm. Naczynie (ryc. 13 b) zrekonstruowane z fr. wtórnie przepalonych, żółtoceglaste, miejscami ciemnoszare, powierzchnia szorstka, pierwotnie gładzona, domieszka drobno- i średnioziarnista, wys. 9,8 cm. Przepalone fr. kubka (ryc. 13 d) ciemnoszarego, miejscami ceglatego, lub brunatnego; pod krawędzią gładki, niżej chropowaty, domieszka grubo- i drobnoziarnistego tłucznia, średn. wyl. 11,5 cm. Cztery fr. dna (ryc. 13 c) i brzusca naczynia żółtobrunatnego i brunatnego, chropowatego, domieszka przeważnie grubo- i średnioziarnista, średn. dna 12,3 cm. Dwadzieścia kilka ułamków co najmniej 5 naczyń ze śladami przepalenia. Nóż żelazny (ryc. 13 e) ornamentowany; na kolcu nakładka żelazna dla rękojeści, dług. 15,5 cm.

Grób 18 — popielnicowy

obsypany szczątkami stosu; kości mężczyzny w wieku *adultus*

Jama grobowa (średn. 52 cm, głęb. 71-104 cm), wypełnik jasnoszare i szarobrunatne zawierało małą ilość węgla drzewnych (ryc. 4 k,l) oraz liczne kości przepalone. Na głęb. 74 cm odkryto dno naczynia (2) nakrywającego popielnicę (wylew na głęb. 90 cm). W górnej warstwie grobu oprócz kości i licznych fr. ceramiki odkryto 2 nity żelazne, a w dolnej sprzączkę (1) i szydło. Obok popielnicy, na dnie jamy, odkryto odwrócone umbo żelazne, w którym znajdowały się kości i druga sprzączka (2). Obok leżały 2 groty włóczni, a na krawędzi jamy 2 przepalone i zniekształcone w ogniu naczynia gliniane (3,4).

Zawartość: Popielnica cienkościenna, gładzona, jasnobrunatna (zaginęła). Naczynie (2) (ryc. 13 f), popielatociemnoszare i czerwobrunatne, chropowate, szczególnie niżej załomu, zewnątrz i wewnątrz ukośne i poziome ciągi (ślady przecierania lub zagładzania szmatką itp.), domieszka grubo- i średnioziarnistego tłucznia, wys. 18,7 cm. Naczynie zniekształcone w ogniu (ryc. 13 g — rekonstrukcja), ciemnoszare, miejscami ceglato-brunatne, porowate, zżużłone, domieszka drobno- i średnioziarnista, wys. ca 15,0 cm. Kubek (ryc. 13 j) zniekształcony w ogniu (rekonstrukcja), zżużłony, zdobiony odciskami, jasnobrunatny, miejscami ciemnoszary, domieszka głównie średnio- i gruboziarnista (dużo). Fragmenty naczynia (ryc. 13 i), przepalone i zniekształcone, brunatnociemnoszare i ciemnoszare, pierwotnie gładzone, domieszka drobnoziarnista, średn.

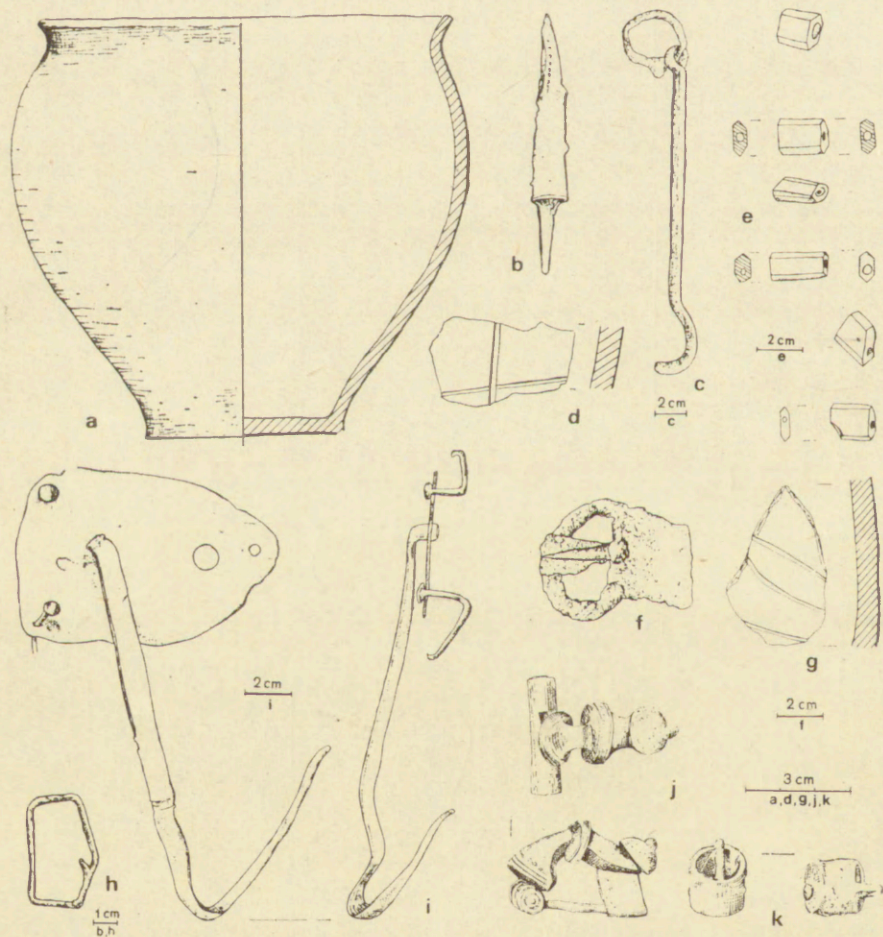
Ryc. 13. Gościeradów, woj. tarnobrzesckie. Zabytki z grobów 17 (a-e) i 18 (f-p):

e, h, k, l, m, n, p – żelazo, pozostałe – glina

Finds from grave 17 (a-e) and 18 (f-p)

e, h, k, l, m, n, p – iron, the rest – clay

dna 9,5 cm. Kilkadziesiąt fr. w większości przepalonych (zniekształconych, zżużlonych) co najmniej 4 naczyń, w tym okazy o esowatym profilu (ryc. 13 o), brunatne, wewnątrz ciemnoszare, starannie gładzone z drobnoziarnistą domieszką oraz naczynka miniaturowego (średn. wyl. ca 5,0 cm), granatowoszarego, miejscami ceglatego z domieszką drobnoziarnistą. Sprzączka żelazna (1) (ryc. 13), prostokątna ze śladami skucia ramy w miejscu styku z kolcem, długość 4,5 cm. Sprzączka (ryc. 13 k) żelazna (2), skuwka złączona nitami o półkolistych główkach, rama dwuczęściowa, długość 6,7 cm. Szydło żelazne (ryc. 13 h) z pierścieniowatym zgrubieniem, długość ca 10,0 cm. Umbo żelazne z tępym, wielokątnym w przekroju kolcem (ryc. 13 n), pierwotnie zapewne 3 nity (1 zachowany, prostokątny), średn. 15,2 cm. Grot włóczni (ryc. 13 p) żelazny, o daszkowatym przekroju liścia, tulejka w górnej części wielokątna, długość 20,8 cm. Żelazny grot (ryc. 13 m) z ostrym, wypukłym żeberkiem, między ostrzem i tuleją przekrój czworokątny, długość 17,0 cm. Przerdzewiały przedmiot żelazny w kształcie ułamanej rurki (?), długość 5,0 cm.

Ryc. 14. Gościeradów, woj. tarnobrzskie. Zabytki z grobu 19:

a, d, g – glina, i – kamień, pozostałe – żelazo

Finds from grave 19

a, d, g – clay, i – stone, the rest – iron

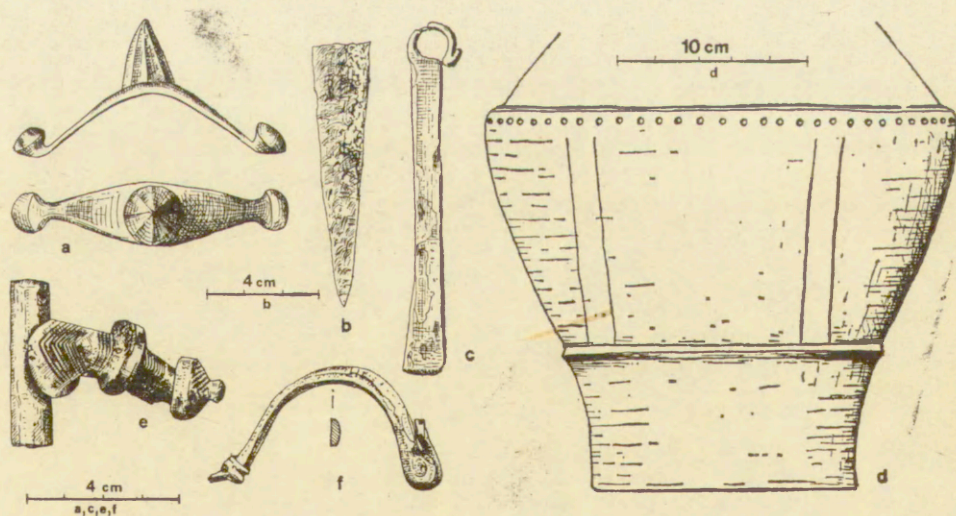
Grób 19 — popielnicowy; kości mężczyzny w wieku późny *adultus*

Pod warstwą orną odkryto przepalone ułamki ceramiki, kości i pojedyncze węgle drzewne. Na głęb. 36 cm brzeg popielnicy, a wokół niego częściowo tylko i słabo uchwytny zarys jamy o wypełnisku jasnoszarobrunatnym ze spalonymi kośćmi i ceramiką, dno popielnicy na głęb. 60 cm. Na północny zachód od popielnicy stwierdzono skupienie kości. W górnej partii grobu odkryto paciorek, okucie skrzynki drewnianej, nóż wbity ukośnie trzonkiem w dół oraz ułamki ceramiki. Głębiej, oparte o popielnicę leżały: okucie zamka ze sprężyną, klucz (ukośnie, piórem do góry), fr. igły i sprzączka. W popielnicy wśród kości znaleziono zapinkę, wisiołek wiaderkowaty i paciorki. Dwa podobne paciorki, stopiony brąz i 2 fr. cienkiej blachy srebrnej odkryto poza popielnicą.

Zawartość: Popielnica (ryc. 14 a), gładzona, czarna, domieszka drobnoziarnista, wys. 25,5 cm. Dziesięć ułamków ceramiki (ryc. 14 d,g), w większości silnie przepalonych i zżużlonych, naczyń cienko- i grubościennych z drobno- i gruboziarnistą domieszką, w tym: naczynia żółtobrunatnego i popielatoszarego, niewygładzone, z domieszką grubo- i średnioziarnistą. Żelazne okucie zamka ze sprężyną i dwoma nitami (ryc. 14 i), dług. 11,5 cm. Żelazne, taśmowate okucie czworokątne (ryc. 14 h), dług. 5,0 cm. Nóż żelazny (ryc. 14 b), wzdłuż grzbietu rząd łuczków wybitych puncą, dług. 11,2 cm. Klucz żelazny (ryc. 14 c), dług. 20,9 cm. Fr. igły żelaznej, dług. 4,6 cm. Sprzączka żelazna w kształcie litery D z prostokątną skuwką (ryc. 14 f), rama: 5,0×4,0 cm. Zapinka żelazna (ryc. 14 j), Almgren 92-93, trąbkowata, ze sprężyną w cylindrze, dług. 4,4 cm. Żelazny wisiołek wiaderkowaty, (ryc. 14 k) z pionowym sztyfcikiem wewnątrz whitowanym w dno, wys. 2,3 cm. Fragmenty siedmiu paciorków kamiennych (ryc. 14 e), dług. paciorka największego 1,3 cm.

Grób z 1951 r.

Popielnica (ryc. 15 d) czarna, lśniąca, starannie gładzona, wylew ułamany, zachowana wys. 25,0 cm. Wewnątrz oprócz kości znajdował się fr. nóża żelaznego.

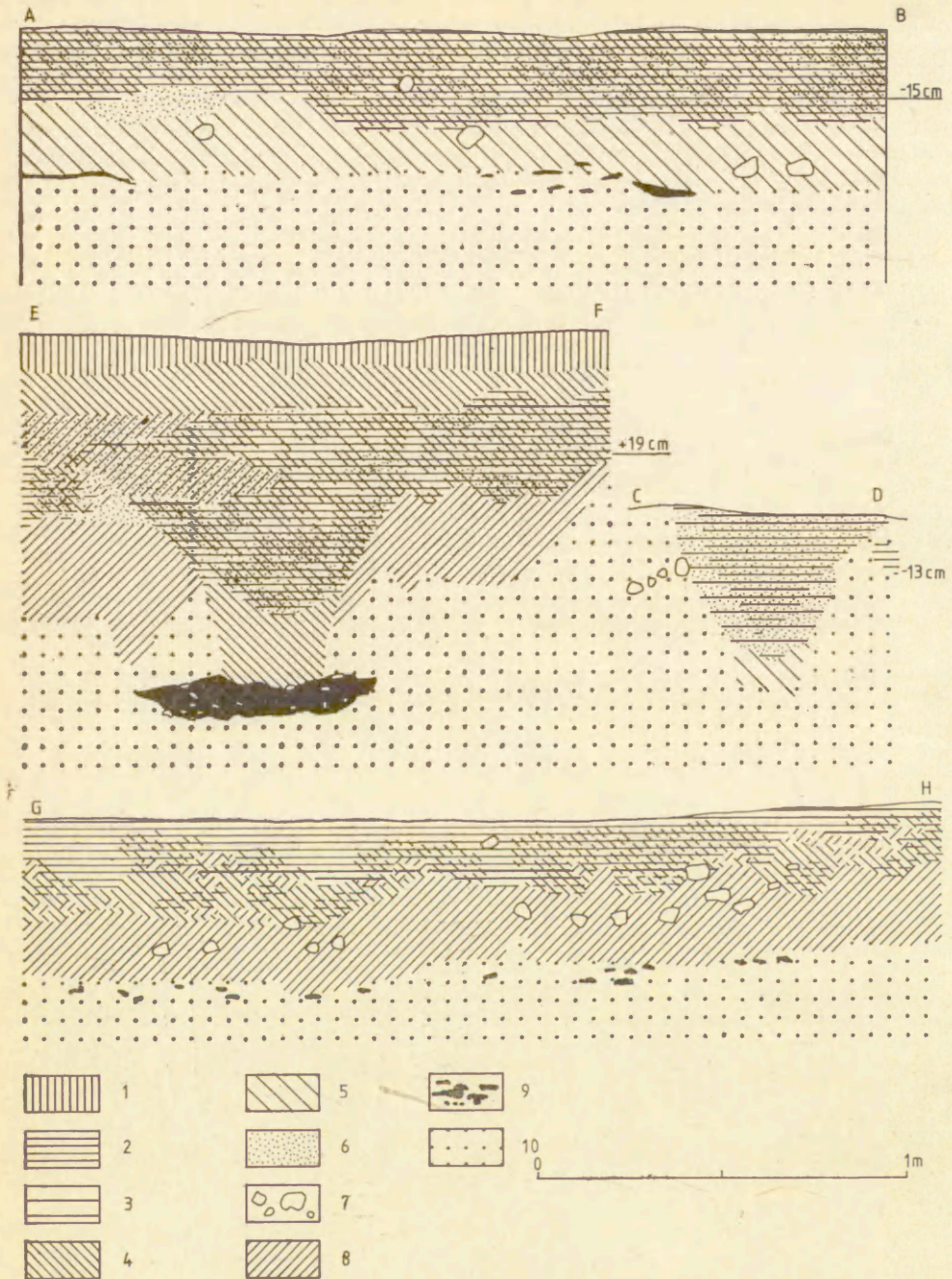

Ryc. 15. Gościeradów, woj. tarnobrzeskie. Zabytki z cmentarzyska, znalezione luźno: oraz na stan. 2 (f)

d, c — glina, pozostałe — żelazo

Unconnected finds from the cemetery and from site 2 (f)

d, c — clay, the rest — iron

Ryc. 16. Gościeradów, woj. tarnobrzesskie. Profile przez obiekt rowkowy:

1 – ziemia orna, 2 – ziemia szaroczarna, 3 – ziemia jasnoszara, 4 – ziemia rudawo-brunatna, 5 – ziemia jasnobrunatna, 6 – piasek jasnożółty, 7 – kamienie, 8 – piasek ciemnożółty, 9 – zacieki tlenku żelaza i warstwa ortseinu, 10 – piasek calcowy

Sections through the grooved feature

1 – arable soil, 2 – grey-black soil, 3 – light grey soil, 4 – reddish-brown soil, 5 – light brown soil, 6 – light yellow sand, 7 – stones, 8 – dark yellow sand, 9 – infiltration of iron oxide and a layer of ortseine, 10 – primary sand

Znaleziska luźne

Krzesiwo żelazne (ryc. 15 c), sztabkowate, dług. 9,3 cm. Fr. ostrza noża żelaznego (ryc. 15 b) zdobiony ornamentem punktowym wybitym puncą, dług. 9,5 cm. Ostroga żelazna (ryc. 15 a), bodziec wielokątny, dług. 7,1 cm. Zapinka żelazna (ryc. 15 e), Almgren 92-93, z trąbkowatą główką i cylindrem na sprężynce, kabłąk zdobiony nacięciami, być może dla inkrustacji srebrnej, pod cylindrem blaszka brązowa (?) prawdopodobnie dodatkowa osłona sprężynki wewnątrz cylindra, dług. 4,5 cm. Fr. naczyńia *terra sigillata*, ornament „wole oczy”, jajownik, fr. pieczętki garncarza i dekoracji „kradkowej”; glina tłusta, szlamowana (?). Przęślik gliniany, dwustożkowy, nierówny, domieszka tłuczni, brunatny, średn. 3,7 cm.

Prostokątny obiekt rowkowy

Z cmentarzyskiem w Gościeradowie związany jest obiekt rowkowy, w obrębie którego usytuowane były trzy groby (ryc. 2). Miał on kształt otwartego z jednej strony (od wschodu) prostokąta, zorientowanego z niewielkim odchyleniem według stron świata. Długość boku między kątami prostymi wynosiła ok. 11,5 m. Zachowana długość boków (przyległych): 12,0 m (południowy) i 5,50 m (północny). Nie można jednak całkowicie wykluczyć, że brak jednego boku spowodowany został częściowym zniszczeniem obiektu. W rzucie poziomym, pod warstwą orną szerokość rowka wahała się od 40 do 70 cm, najczęściej wynosiła 50-60 cm. W profilu (ryc. 16) obiekt ten miał kształt lejkowato zwężający się ku dołowi, a głębokość jego sięgała 70-91 cm od powierzchni. W profilu można wyróżnić dwie warstwy zasypowe: dolną, o miąższości do 20 cm, barwy jasnej, słabo odcinającej się od podłoża oraz górną, ciemniejszą — z węglami drzewnymi, o miąższości do 30 cm. Kamienie występowały prawie wyłącznie w warstwie dolnej. Natomiast górna warstwa nie była jednolita — w południowej części obiektu miała charakter przemieszany, barwy brunatnej z licznymi wkładkami rudymi i ciemnoszarymi lub nawet czarnymi, natomiast w partii północnej warstwa górna była bardziej jednolita, szara i ciemnoszara, z licznymi węglami drzewnymi. Zaznaczały się tutaj, również w obrębie rowka, ciemniejsze zarzasy. W wypełnisku rowka, szczególnie w części południowej obiektu występowała licznie ceramika związana zapewne z warstwami zasypowymi. Między innymi w części północnej, na granicy warstw górnej i dolnej, odkryto kilka fr. ceramiki z okresu rzymskiego (wczesnego?), które mogą datować powstanie obiektu.

ANALIZA MATERIAŁÓW

Części ubioru i ozdoby

Zapinki. Najstarsze zapinki z cmentarzyska w Gościeradowie należą do typu oczkowatych serii B (tzw. pruskiej). W trzech grobach popielnicowych (1, 2, 11) odkryto ich brązowe fragmenty, które nie pozwalają na ściślejsze sklasyfikowanie. Zasadniczo typ ten datowany jest w kulturze przeworskiej na początek fazy B₂, ale na jej wschodnich terenach trwał on dłużej, nawet do fazy C₁⁵. Jednakże w Gościeradowie dwa z wymienionych grobów zawierały również inne, wczesne w obrębie fazy B₂ elementy: w grobie 1 odkryto gładki kamień z bruzdą (do krzesania ognia?), datowany na innych cmentarzyskach jeszcze na fazę B₁ (np. Wymysłowo, woj. leszczyńskie, groby 226 i 363)⁶, a w grobie 11 dziryt z krótką tulejką⁷. W tym ostatnim obiekcie elementem późniejszym może być natomiast duże, brązowe zakończenie pasa (analogie m.in. w Opoce i Garwolinie datowane na fazę B₂,t (por. niżej). Kolebką omawianych fibul były prawdopodobnie tereny kultury wielbarskiej i częś-

⁵ A. Niewęglowski, *Mazowsze na przełomie er. Przemiany społeczno-demograficzne i gospodarcze*, Wrocław—Warszawa—Kraków—Gdańsk 1972, s. 26; tenże, *Pradzieje obszaru Warszawy w okresach lateńskim i rzymskim*, „Warszawskie Materiały Archeologiczne”, t. 8, s. 137 n.

⁶ S. Jasnosz, *Cmentarzysko z okresu późnolateńskiego i rzymskiego w Wymysławie, pow. Gostyń*, „Fontes Praehistorici”, t. 2: 1952, ryc. 218: 4; 375: 21. W dalszym ciągu niniejszego opracowania monografie cmentarzysk, z których pochodzą analogie do materiałów z Gościeradowa, cytowane są w przypisach tylko po raz pierwszy, natomiast w pozostałych wypadkach podano w tekście jedynie nr grobu z danego cmentarzyska.

⁷ T. Liana, *Chronologia względna kultury przeworskiej we wczesnym okresie rzymskim*, WA, t. 35: 1970, z. 4, s. 453 n.

ciowo zachodniobałtyjskiej (nad dolną Wisłą i po jej wschodniej stronie)⁸. Poza tym występują one licznie na wschodnich terenach kultury przeworskiej⁹, natomiast w Wielkopolsce są rzadkie i związane raczej z grobami jamowymi. Na dużych cmentarzyskach w Wymysłowie, Domaradzicach, woj. leszczyńskie, Zadowicach, woj. kaliskie, i Młodzikowie, woj. poznańskie, w grobach popielnicowych brak ich całkowicie. Częściej występują natomiast na Dolnym Śląsku¹⁰.

Następną formą, dość rzadką na wschodnich terenach kultury przeworskiej, jest w Gościeradowie żelazna zapinka grupy V (ryc. 8 r), serii 8 Almgrena z grzebykiem na główce (grób 7). Grzebyk ten jest duży, kabłąk natomiast wąski i krótki, że śladami inkrustacji srebrem. Kształt kabłąka odpowiada wczesnym okazom tych zapinek (pojawiają się one na początku fazy B₂), niemniej w Gościeradowie współwystępowała ona ze sprzączką prostokątną z widełkowatym kolcem (por. niżej), należy ją więc datować na późny odcinek fazy B₂. Podobne datowanie odnosi się także do zapinki (ryc. 7 c) z grobu 5, która stanowi odmianę mieszaną o cechach II i IV grupy Almgrena. Zapinki takie występują na wschodnich terenach kultury przeworskiej¹¹, w dorzeczu środkowej Wisły z Kielecczyną włącznie, terenami nad Sanem (Gać k/Przeworska) i północnym Mazowszem (Kleszewo, Kołoząb, Dobrzankowo?). Podobne formy, ale bez sprężyny przeciągniętej na zewnętrzną stronę kabłąka, znane są z Młodzikowa (grób 44)¹².

Rzadką również na terenie kultury przeworskiej formę reprezentują w Gościeradowie późne zapinki trąbkowate z cylindrem na sprężynie z grobów 15 (ryc. 12 l,m) i 19 (ryc. 14 j) oraz znaleziona luźno (ryc. 15 e). Kabłąki egzemplarzy z grobu 15 i luźnego (?) noszą ślady wykładania srebrnymi drucikami. Zapinki te nawiązują do północnych odmian A 92-93, chociaż występują również w zachodniej Słowacji (Besenov)¹³. Poza Gościeradowem znane są z Opoki, woj. lubelskie (gr. 79), Brzeźców, woj. radomskie (stan. 2, gr. 30), Gaci, woj. przemyskie, i Krakowa-Kryspinowa¹⁴. Natomiast w Wielkopolsce (Konin, gr. 55 — 2 egzemplarze brązowe) i na Śląsku (Chorula, woj. opolskie, gr. 88) występują bardzo rzadko¹⁵. Na podstawie współwystępowania z zapinkami esowatymi i jednogrzebykowymi (np. w Koninie) datowane są na podfazę B_{2b}. Jednakże grób 19 z Gościeradowa wskazuje na dłuższe trwanie omawianych fibul do początku fazy C₁. Zawierał on bowiem również żelazną sprzączkę półkolistą z prostokątną skuwką oraz nóż ze skuwką dla rękójści.

Obok zapinek pochodzących z terenów północnych (oczkowate, trąbkowate z cylindrem) i lokalnych w dorzeczu środkowej Wisły, jedyna odmiana południowa pochodzi na omawianym cmentarzysku z publikowanego grobu odkrytego w 1945 r. Jak już podkreślano w literaturze¹⁶ nawiązuje ona do terenów Pannonii i Dacji i datowana jest w ramach fazy B₂ (B_{2b}?).

Najpóźniejsza zapinka z Gościeradowa ma kuszowatą konstrukcję sprężyny; wykonana jest z brązu. Znaleziono ją w grobie 9 wraz z późną brązową sprzączką owalną z prostokątną skuwką. Zespół ten należy zaliczyć do młodszej fazy późnego okresu rzymskiego (C₂) lub nawet do fazy D.

⁸ R. Jamka, *Fibule typu oczkowego w Europie środkowej w szczególnym uwzględnieniu ziem polskich*, „Materiały Starożytne”, t. 10: 1964, s. 59 nn.

⁹ K. Godłowski, *Kultura przeworska*, [w:] *Prahistoria ziem polskich*, t. V, *Późny okres lateński i okres rzymski*, Wrocław—Warszawa—Kraków—Gdańsk 1981, s. 57-120.

¹⁰ C. Pescheck, *Die frühwandalische Kultur in Mittelschlesien*, Leipzig 1939, ryc. 18, 19: 1,3,6; 80: 4, 110: 2.

¹¹ A. Niewęgłowski, *Ogólne wyniki i problematyka badań stanowisk z okresu późnolateńskiego i rzymskiego w okolicach Garwolina*, WA, t. 30: 1964, z. 3-4, s. 231 n.; T. Dąbrowska, *Wschodnia granica kultury przeworskiej w późnym okresie lateńskim i wczesnym okresie wpływów rzymskich*, *Mat. Star. i Wcz.*, t. 2: 1973, s. 158 n.

¹² A. Dymaczewski, *Cmentarzysko z okresu rzymskiego w Młodzikowie pow. Środa*, „Fon-tes Archaeologici Posnanienses”, t. 8-9: 1958, ryc. 75: 9, 10.

¹³ T. Kolník, *Pohřebisko v Bešeňove*, „Slovenská Archeologia”, t. 9: 1961, z. 1-2, tabl. Xb.

¹⁴ B. Balke, *Cmentarzysko z okresu rzymskiego w Brzeźcach, pow. Białobrzegi (stan. 2)*, WA, t. 41: 1976, z. 2, s. 186, ryc. 40 c; Dąbrowska, *Wschodnia granica...*, s. 155; K. Godłowski, *Badania na cmentarzysku z okresu rzymskiego w Kryspinowie, pow. Kraków*, *Spraw. Arch.*, t. 24: 1972, s. 131, ryc. 2e.

¹⁵ B. Kostrzewski, *Cmentarzysko z okresu rzymskiego w Koninie*, *Przeł. Arch.*, t. 7: 1947, ryc. 53: 12,14; J. Szydłowski, *Cmentarzysko z okresu wpływów rzymskich w Choruli, pow. Krąpkowice*, Wrocław—Warszawa—Kraków 1964, ryc. 21, 74.

¹⁶ Dąbrowska, *Wschodnia granica...*, s. 155.

Sprzączki na omawianym cmentarzysku wystąpiły w 12 egzemplarzach i w 6 głównych typach. W niektórych grobach wyposażonych w broń występują po dwie (gr. 18), a nawet trzy sprzączki (gr. 12). Najliczniejsze są proste sprzączki o ramie kolistej (ryc. 10 i, 11 g,k, 12 c,o; groby: 11,12, 13,15) i półkolistej (ryc. 11 i, 12 g; groby: 12,14), bez skuwek, które nie mają walorów ściślejszych wyznaczników chronologicznych. Trzy sprzączki koliste (z grobów: 12,13,15; ryc. 11 g, 12 c,o) mają długie, wychodzące poza ramę kolce o końcach rozszczepionych i odgiętych. Przedłużenie kolca poza okrągłą ramę nawiązuje do sprzączek z przełomu okresów przedrzymskiego i rzymskiego¹⁷, które jednak nie mają rozgiętych kolców. Ścisłe analogie znamy natomiast z Opoki (groby: 70, 86, 95) i Gaci¹⁸. Zbliżoną formę ma również sprzączka z Krakowa-Kryspinowa (z gr. 23 z początku fazy B₂)¹⁹. Trudno stwierdzić czy forma ta miała charakter funkcjonalny, czy też wiązała się z rytualnym gięciem przedmiotów wyposażenia grobów. Podobne kółko z rozgiętym kolcem odkryto również w Łęgonicach II, woj. radomskie (gr. 55), Sobocisku, woj. wrocławskie (gr. 15 z fazy B₁), w Kołozębie, woj. ciechanowskie, oraz w Kopkach, woj. tarnobrzeskie (gr. 7/III z fazy B_{2b})²⁰. W tym ostatnim przypadku R. Jamka sądził, że służyło ono do podnoszenia wieka drewnianej skrzynki. Można więc mieć wątpliwości czy podobne egzemplarze w Gościeradowie (zwłaszcza z gr. 12) były sprzączkami, czy też uchwytami żelaznymi. W grobie 12 nie występowały jednak żadne części skrzynek, ani klucze, odkryto natomiast nożyce i grot włóczni oraz dwie dalsze sprzączki półkoliste.

Sprzączki z widelkowatym (gr. 7 – bezpopielnicowy, kloszowy; ryc. 8 p) i rozwidlonym kolcem (gr. 18; ryc. 13 k) datowane są w Gościeradowie w ramach podfazy B_{2b}. Typ ten, szczególnie licznie występuje na wschodnich terenach kultury przeworskiej i łączy się ze skupieniem podobnych sprzączek na Mazurach²¹. W grobie 18 z Gościeradowa sprzączka z rozwidlonym kolcem współwystępowała z okazem prostokątnym bez skuwki.

Resztą dwie sprzączki pochodzą z późnego okresu rzymskiego i reprezentują inne odmiany. Duży, żelazny okaz z grobu 19 (ryc. 14 f) ma półkolistą ramę i prostokątną skuwkę. Podobne formy pojawiają się w kulturze przeworskiej²² w fazie C₁. Natomiast brązowa sprzączka z grobu 9 (ryc. 9 e) o ramie owalnej z prostokątną skuwką i krzyżowym kolcem jest późniejsza, pochodzi bowiem najwcześniej z młodszej fazy późnego okresu rzymskiego, a być może nawet z fazy D. Najbliższą analogię znamy z Grunówka, woj. leszczyńskie²³. J. Kostrzewski datował ją na IV w. n.e. podkreślając powiązania z obszarem dawnych Prus wschodnich. Analogie występują jednak również na innych terenach, np. w obrębie kultury wielbarskiej, nadłabskiego kręgu kulturowego (Ostprignitz) oraz na Gotlandii²⁴. Podobną formę, ale bez krzyża na kolcu i wykonaną z żelaza, znamy ze Spicymierza,

¹⁷ R. Madyda, *Sprzączki i okucia pasa na ziemiach polskich w okresie rzymskim*, Mat. Star. i Wcz., t. 4: 1977, s. 364, tabl. II, 6.

¹⁸ E. Szarek-Waszkowska, *Cmentarzysko kultury przeworskiej w miejscowości Opoka, pow. Puławy*, „Studia i Materiały Lubelskie”, t. 5: 1971; K. Hadaczek, *Album przedmiotów wydobytych z grobów cmentarzyska ciałopalnego koło Przeworska (z epoki cesarstwa rzymskiego)*, „Teki Konserwatorska”, t. 3: 1909, z. 2; tabl. B. III-IV.

¹⁹ Godłowski, *Badania...*, ryc. 7 g.

²⁰ T. Liana, *Kurhan i cmentarzysko płaskie kultury przeworskiej na stan. 2 w Łęgonicach Małych, pow. Opoczno*, WA, t. 41: 1976, z. 1, tabl. XXI, 9; R. Jamka, *Cmentarzysko w Kopkach (pow. niski) na tle okresu rzymskiego w Małopolsce zachodniej*, Przegl. Arch., t. 5: 1933, (1936), z. 1, ryc. 8: 5; Pescheck, *Die Frühwandalische Kultur...*, ryc. 187 (4). Analogię znamy również z Zemplina na Słowacji (mat. niepubl.).

²¹ T. Dąbrowska, *Grób kultury przeworskiej z miejscowości Krasusze-Golowierzchy, pow. Łuków, a niektóre zagadnienia chronologii*, WA, t. 35: 1970, z. 3, s. 292, ryc. 3.

²² K. Godłowski, *The Chronology of the late roman and early migration periods in Central Europe*, Kraków 1970, tabl. II, 12.

²³ J. Kostrzewski, *Wielkopolska w pradziejach*, Warszawa—Wrocław 1955, s. 253, ryc. 742.

²⁴ W. Matthes, *Die Swaben oder Altschwaben*, [w:] *Vorgeschichte der deutschen Stämme*, Berlin 1940, t. 1, tabl. 131, s. 371; O. Almgren, B. Nerman, *Die ältere Eisenzeit Gotlands*, Stockholm 1923, tabl. 36, ryc. 539; Ł. i J. Okuliczowie, *Cmentarzyska kultury pomorskiej i z okresu rzymskiego w Michałowie, gm. Dobrzyń, woj. Włocławek*, WA, t. 41: 1976, z. 4, ryc. 22 b, s. 456; por. też sprzączkę z krzyżowatym kolcem, chociaż z inną ramą i bez skuwki, z Hromówki, T. Dąbrowska, K. Godłowski, *Grób kultury przeworskiej z Hromówki na Ukrainie*, „Prace Archeologiczne”, z. 12: 1970, tabl. II, 4, s. 92 n.

woj. sieradzkie (gr. 265)²⁵. W Gościeradowie omawiana forma współwystępowała z zapinką z podwiniętą nóżką (?) o kuszowatej konstrukcji sprężyny.

Okucie końca pasa odkryto tylko w jednym egzemplarzu (ryc. 10 g), w grobie 11 z bronią; wykonane jest z brązu, odznacza się stosunkowo dużymi rozmiarami i bogatym profilowaniem. Profilowane ale krótkie i wąskie, brązowe okucia końca pasa występują w kulturze przeworskiej (niekiedy po 2-3 w jednym grobie) już w fazie B₁ i nawiązują stylistycznie do form markomańskich w Czechach²⁶. W fazie B₂ rozwinęły się z nich, być może na terenach północnych (w rejonie Bałtyku?) egzemplarze większe, masywne, znane licznie zwłaszcza z obszaru kultury wielbarskiej; występują też na Gotlandii i w kulturze zachodniobałtyjskiej²⁷. W kulturze przeworskiej, na jej zachodnich terenach, ta druga forma (z fazy B₂) występowała bardzo rzadko. Współcześnie w Wielkopolsce i na Śląsku podobne okucia nie były tak bogato profilowane, a odpowiadające naszemu egzemplarzowi wykonywano często z żelaza (Wymysłowo, groby: 80, 246, Nowa Wieś, woj. wrocławskie, gr. 122, Domaradzice²⁸). Natomiast egzemplarze brązowe, nawiązujące do terenów północnych występują na cmentarzyskach (założonych w większości na początku fazy B₂) w rejonie środkowej Wisły i nad Sanem (Garwolin, woj. siedleckie, gr. 77A, Opoka, woj. lubelskie, gr. 72, Starachowice, woj. kieleckie²⁹, gr. VI, Gościeradów, Kopki, woj. tarnobrzeskie, gr. 3, Gać, woj. przemyskie). Między innymi okucia takie znamy z Witaszewic, woj. płockie, z grobu 106/1937, który zawierał również brązową klamerkę esowatą kultury wielbarskiej³⁰. Podobnie jak na Pomorzu omawiane zakończenia pasa współwystępują najczęściej z wyposażeniem kobiecym (jedynie w Gościeradowie z bronią).

W grobie 3 odkryto 2 żelazne ogniwa składające się z półkolistych ram i skuwek (ryc. 6 b,c). Być może łączyły one części wąskiego paska, który nie musiał wiązać się z ubiorem (część uprzęży?). Analogię znamy z Nosocic, woj. legnickie³¹.

W grobie 4 odkryto fragmenty szpili kościanej, o profilowanej główce (ryc. 6 m).

Ozdoby pochodzące z omawianego stanowiska składają się z żelaznych wisiorów (ryc. 9 j,m, 14 k) wiaderkowatych (groby: 10,19), paciorków szklanych (ułamki w grobie 4) i wykonanych z białego kamienia (gr. 19) oraz żelaznej płaskiej zawieszki, w przybliżeniu trójkątnej (ryc. 9 l), Wisiorki wiaderkowate odkryto w grobach z późnego okresu rzymskiego, m.in. w grobie 10, który zawierał także fragmenty ceramiki wykonanej na kole oraz miniaturkę klucza z otworem i wspomnianą zawieszke żelazną. Zachodzi pewna możliwość, że kluczyk, zawieszka i wisior nawleczone były na bransoletę — podobnie jak miniaturki narzędzi na cmentarzysku w Opatowie, woj. częstochowskie³². Dwa miniaturowe klucze nawleczone na kółko, również z podokresu późnorzymskiego, znamy z Korzenia, woj. płockie (gr. 29)³³. Ten sam grób 10 zawierał jeszcze płaskokulisty szklany kamień do gry, wskazujący wraz z ceramiką na późną chronologię zespołu (fazy: C₂-D?).

Uzbrojenie

Pochodzące z cmentarzyska w Gościeradowie przedmioty związane z uzbrojeniem są nieliczne i mało zróżnicowane. Najliczniej występowały groty włócznie znane w 9 egzemplarzach z 6 grobów (groby: 4, 11, 12, 14, 18 i grób z r. 1945?). W trzech grobach (4, 14, 18) odkryto po dwa groty, a w jed-

²⁵ A. Kietlińska, T. Dąbrowska, *Cmentarzysko z okresu wpływów rzymskich we wsi Spicymierz, pow. Turek*, „Materiały Starożytne”, t. 9: 1963, tabl. XXXV: 22.

²⁶ K. Motyková-Šneidrová, *Zur Chronologie der ältesten römischen Kaiserzeit in Böhmen*, „Berliner Jahrbuch für Vorgeschichte”, t. 5: 1965, tabl. 40: 53, 54.

²⁷ W. Gaerte, *Urgeschichte Ostpreussens*, Königsberg 1929, ryc. 1351; R. Wołągiewicz, *Zagadnienie stylu wczesnorzymskiego w kulturze wielbarskiej*, „Studia Archaeologica Pomeranica”, 1974, ryc. 1: 109; Almgren, Nerman, *Die ältere Eisenzeit ...*, tabl. 14 (230, 231).

²⁸ Pescheck, *Die frühwandalische Kultur...*, ryc. 181; 2; B. Kostrzewski, *Cmentarzysko z okresu późnolatańskiego i rzymskiego w Domaradzicach, pow. Rawicz*, FAP t. 4: 1954, ryc. 158: 8.

²⁹ Niepublikowane materiały z Garwolina pochodzą z badań autora; R. Jamka, *Cmentarzysko z okresu rzymskiego w Starachowicach*, Przgl. Arch., t. 11: 1959, ryc. 16 p.

³⁰ Niewęgłowski, *Mazowsze...*, s. 276 n.

³¹ K. Tackenberg, *Die Wandalen in Niederschlesien*, Berlin 1925, tabl. 22: 6. 11.

³² K. Godłowski, *Materiały z cmentarzyska z późnego okresu wpływów rzymskich w Opatowie, pow. Kłobuck*, Mat. Arch., t. 1: 1959, ryc. 33: 3; 3 wisiorki wiaderkowate nawleczone na pierścien odkryto w Madajach Starych, woj. łódzkie, materiały niepublikowane w muzeum w Łodzi.

³³ A. Kempisty, *Ciałopalne cmentarzysko z późnego okresu rzymskiego w miejscowości Korzeń, pow. Gostynin*, „Materiały Starożytne”, t. 11: 1968, tabl. XXII, 5.

nym (gr. 11) mały grot włóczni (?) wystąpił z grotem oszczepu z zadziarami. Wszystkie te pochówki pochodzą z fazy B₂, kiedy również na innych cmentarzyskach kultury przeworskiej szczególnie często spotyka się w grobach z bronią — 2 groty. Przedmioty te nie mają walorów wyznaczników chronologicznych, jedynie krótkie groty (ryc. 10 e,f) z grobu 11 (w tym jeden z zadziarami) mają cechy wczesne, nawiązujące do fazy B.³⁴ Poza grodami, tylko w jednym grobie (gr. 18) odkryto umbo (ryc. 13 n) typu 7a wg Jahna. Prostokątne nity i dość wysoki kołnierz należą do wcześniejszych cech tego typu, ale znaleziona z nim sprzączka z rozwidlonym kolcem datuje omawiany egzemplarz na schyłek fazy B₂. Jedyna ostroga stanowi znalezisko luźne. Należy ona do grupy I wg klasyfikacji K. Godłowskiego³⁵, chociaż wielokątny w przekroju bodziec odpowiada grupie II. Ostroga ta pochodzi więc z fazy B_{2b} lub B_{2/C}.

Narzędzia

Do rzadkich znalezisk w skali całej kultury przeworskiej należy w Gościeradowie **młotek** (ryc. 8 n,o). Odkryto go w grobie podkloszowym nr 7. Grób ten pozbawiony był broni, ale zawierał sprzączkę prostokątną z rozwidlonym kolcem, która wskazuje na pochówek męski (identyfikacja antropologiczna nie była możliwa wskutek zbyt małej ilości kości). Podobne w kształcie młotki znane są zarówno z terenu kultury przeworskiej, jak i z Pomorza (Siemianice, woj. kaliskie, Żarnowiec, woj. gdańskie³⁶) i nawiązują do egzemplarzy późnolateńskich (z fazy Pl. III — Wesółki, woj. kaliskie, st. 1, gr. 36)³⁷. Służyły do lżejszych prac kowalskich i cyzellerskich.

Noże odkryto w grobach: 5, 6, 13, 17, 19, przy czym w grobie 13 wystąpiły 2 egzemplarze. Odnaczały się one podobną długością ok. 14-15 cm; jedynie nóż z grobu 19 był krótszy (11,7 cm), zaopatrzony w skuwkę na trzonku służącą do silniejszego umocowania rękojeści (ryc. 14 b). Wydaje się, że skuwki takie pojawiły się w kulturze przeworskiej dopiero w fazie B_{2/C}. Oprócz tego noża tylko egzemplarz z grobu 17 (ryc. 13 e) ma kolce wyodrębnione od ostrza pod kątem prostym, pozostałe cechuje w tym miejscu przejście łukowate lub kąt rozwarty. Łukowate wyodrębnienie kolca jest charakterystyczne dla noży kultury przeworskiej młodszego okresu przedrzymskiego, a później występuje w kulturze lipickiej³⁸. Trzy noże zdobione są na głowni, wzdłuż tylnej krawędzi, ornamentem wybijanym puncą. Na egzemplarzu z grobu 17 (ryc. 13 e) są to krótkie, równoległe, ukośne kreski, a z grobu 19 (ryc. 14 b) — małe, pionowe łuczki, natomiast fragment noża znaleziony luźno zdobiony jest wzdłuż grzbietu ornamentem punktowym.

Nożyce wystąpiły jedynie w grobie 12 (ryc. 11 l) z bronią (faza C ?).

Liczniesze są natomiast **krzesiwa**, które odkryto w dwóch grobach wyposażonych również w broń oraz jedno znalezione luźno. Należą one do dwóch odmian: z kabłąkiem (z grobu 14 i luźne; ryc. 12 j, 15 c) i z kolistym otworem (grób 11, na ryc. 10 j otwór niewidoczny). Zarówno kabłąki jak i otwory służyły do zawieszania krzesiw.

Szydła (ryc. 7 j, 13 h) znane są w Gościeradowie z podfazy B_{2b} zarówno w grobach z bronią (gr. 18), jak i w kobiecych (gr. 5). Są to egzemplarze stosunkowo cienkie, długości 9-10 cm. Natomiast podobny, lecz krótszy i grubszy przedmiot z grobu 4 (ryc. 6) z bronią mógł być zarówno szydłem jak i puncą.

Również **igły żelazne** (gr. 3, 12, 19; ryc. 6 d, 11 h) występowały nie tylko w grobach kobiecych (gr. 19), ale i w męskich (gr. 12).

Należy wreszcie zwrócić uwagę na 4 **prześliki** (groby: 5, 10, 15 i luźny) oraz gładki kamień z rowkami pośrodku (ryc. 5 a), służący do krzesania ognia lub jako **oselka** (gr. 1). W pobliżu Gościeradowa kamień taki, z podfazy B_{2a}, odkryto w bogatym grobie „książęcym” z Sandomierza-Krakówki³⁹.

³⁴ Liana, *Chronologia...*, s. 454.

³⁵ Godłowski, *The Chronology...*, s. 8 n., ryc. 2 a,b.

³⁶ T. Malinowski, *Narzędzia kowalskie okresu późnolateńskiego i rzymskiego w Polsce*, *Przegl. Arch.*, t. 9: 1953, z. 2-3, ryc. 4, 6.

³⁷ I. K. Dąbrowscy, *Cmentarzysko z okresów późnolateńskiego i wpływów rzymskich w Wesółkach, pow. Kalisz, Wrocław—Warszawa—Kraków 1967*, s. 45, ryc. 43: 16.

³⁸ Dąbrowska, *Wschodnia granica...*, tabl. XX: 28, 30.

³⁹ L. Wilkoński, *Grób ciałopalny z okresu wczesnorzymskiego z Krakówki pod Sandomierzem*, WA, t. 15: 1938, tabl. XLIV. <http://rcin.org.pl>

Metalowe części skrzynek i zamków oraz klucze wystąpiły w Gościeradowie w trzech grobach popielnicowych (groby: 4,5,19; ryc. 6 i-k, 7 e,f,i,l,14 c,h,i). Między innymi w grobie 5 z podfazy B_{2b} znaleziono pięć okuć i, być może, żelazne złącze drewnianych części skrzynki (ryc. 7). Dwa okucia miały zakończenia rozgałęziające się, podobne do znanych z Garwolina (gr. 44 A), Kopek (gr. 7/III-B_{2b}) i Gaci. W tym samym grobie (5) odkryto dwa skręcone z grubych drutów żelaznych podłużne przedmioty z kolcami do wbicia w drewno (?) — uchwyty skrzynki. Forma ich przypomina z jednej strony skręcone, żelazne części pasów znane w kulturze lateńskiej oraz z młodszego okresu przedrzymskiego z Östergötland, z drugiej zaś ogniwa wisiorków kultury zachodniobałtyjskiej z fazy B₁, skręcone z cienkich drutów brązowych⁴⁰. Na Węgrzech, nad Dunajem, podobne uchwyty (?) znane były prawdopodobnie jeszcze w późnym okresie rzymskim⁴¹.

Ceramika

W analizie ceramiki należy rozróżnić technologię i technikę wykonania oraz styl, czyli formy i ornamenty naczyń. Te dwie dziedziny mimo możliwości pewnych powiązań, mają zasadniczo odrębny i niezależny charakter. Dotyczy to zwłaszcza ceramiki lepionej ręcznie, która na omawianym cmentarzysku występuje powszechnie. Do wyjątków należy jedynie kilka fr. naczyń (z grobów 6 i 10), które zostały wykonane na kole garncarskim, z tłustej gliny z minimalną ilością lub bez domieszki. Ceramika ta jednocześnie datuje wspomniane zespoły na późny okres rzymski.

Pozostałą, ręcznie lepioną ceramikę można podzielić, podobnie jak na innych cmentarzyskach kultury przeworskiej, na dwie grupy:

1. naczynia cienkościenne, starannie gładzone, wykonane z gliny z domieszką drobnoziarnistą,
2. naczynia grubościenne o powierzchni mniej starannie gładzonej często chropowatej, ze średnio- i gruboziarnistą domieszką.

W grupie pierwszej należy wydzielić naczynia barwy czarnej, często polerowane, które mogły mieć charakter sepulkralny⁴². Naczynia te bowiem, w odróżnieniu od pozostałej ceramiki, często w momencie odkrycia są już pokruszone lub zlasowane, ulegają też rozpadowi. Wydaje się więc, że ceramika ta, chociaż efektywna i wykonana bardzo starannie była gorzej wypalana i nietrwała⁴³, a w związku z tym w gospodarstwie domowym miała ograniczone zastosowanie, w odróżnieniu od ceramiki grubościennej.

W Gościeradowie przeważająca większość naczyń należy do ceramiki cienkościennej. Naczynia grubościenne występują nielicznie, bądź w postaci oddzielnych ułamków, bądź też jako nakrycia popielnic lub pochówków bezpopielnicowych (groby: 5,7,18; ryc. 7 d,8 w,13 f). Jedyna popielnica grubościenna pochodzi z publikowanego grobu odkrytego w 1945 r.

Przechodząc do form ceramiki należy podkreślić szczególnie liczne występowanie naczyń dwustożkowatych, ostroprofilowanych, z załosem w górnej części brzuśca. Należą one do ceramiki cienkościennej, starannie gładzonej. Jedynym wyjątkiem jest klosz nakrywający popielnicę w grobie 4 o powierzchni słabo gładzonej, z widocznymi „ciągami” palców. Omawiane formy nie wykażają na ogół większych różnic. Można jednak wśród nich wydzielić kilka odmian.

Odmiana I. Najliczniejsze są naczynia dwustożkowate z ostrym załosem, cylindryczną lub stożkowatą nóżką i wygiętym lejkowato wylewem. Bardzo często używane były jako popielnice (ryc. 6 n,10 a,12 f,n,13 a), o czarnej powierzchni (groby: 4 — z uchem, 5, 6?, 11, 14, 16, 17). Formy te niemniej licznie występują wśród ceramiki towarzyszącej popielnicom w grobach jamowych

⁴⁰ J. Rosen-Przeworska, *Zabytki celtyckie na ziemiach Polski*, „Światowit”, t. 19: 1946-1947, s. 187 nn.; J. Okulicz, *Pradzieje ziem pruskich od późnego paleolitu do VII w. n.e.*, Wrocław—Warszawa—Kraków—Gdańsk 1973, ryc. 162 e-g; R. Hachmann, *Die Chronologie der jüngeren vorrömischen Eisenzeit, 41. Bericht der Römisch-Germanischen Kommission 1960*, Berlin 1961, ryc. 65 (13), s. 218.

⁴¹ I. Bona, *Beiträge zur Archäologie und Geschichte der Quaden*, AA Hung., t. 15 :1963, tabl. XLVII: 17, 19.

⁴² K. Godłowski, *Kultura przeworska na Górnym Śląsku*, Katowice—Kraków 1969, s. 87; Niewęgłowski, *Mazowsze...*, s. 150 n.

⁴³ Por. Niewęgłowski, *op. cit.*, s. 151.

(groby: 2,3,6,7,11,17), wówczas jednak są to zwykle naczynia małe lub fragmenty naczyń i mają powierzchnie brunatne (ryc. 5 h,i,6 f,8 b,e,f,i,10 b,13 b). Na szczególną uwagę zasługuje duży, zrekonstruowany puchar z grobu 3 (ryc. 6 h) na wysokiej nóżce oddzielonej plastycznym walcem i zdobionej wycięciami ażurowymi w kształcie trójkątów.

Odmiana II charakteryzuje się pionowo ukształtowaną górną partią brzuśca (powyżej załomu) i występuje wśród ceramiki towarzyszącej popielnicom w grobach: 1, 5, 6 (ryc. 5 f,7 g,8 d) i we fragmentach w grobie 8 (ryc. 8 s) bezpopielnicowym. Tutaj należy również zwrócić uwagę na dość wysoką, stożkową, pustą od dołu nóżkę naczynia z grobu 6.

Odmiana III (ryc. 5 b,g,10 c,13 i,15 d) wyróżnia się ukośną szyją, wydzieloną podcięciem powyżej załomu brzuśca (popielnice z grobów: 1, 2 i odkrytego w 1951 r. oraz naczynia i fragmenty z grobów 11 i 18).

Odmiana IV ma lekko zaokrągloną dolną partię brzuśca i znana jest z grobu 12 (ryc. 11 e), jako forma misowata bez nóżki, i z grobu 13 (ryc. 12 a) na wysokiej, cylindrycznej nóżce.

Omawiane naczynia rzadko są ornamentowane. Zdarzają się jednak na nich poziome motywy meandra (ryc. 5 b,6 n) umieszczone powyżej załomu (groby: 1,4) oraz poziome rzędy dołków (ryc. 15 d) na załomie (grób z 1951 r.). Współwystępują z nimi pionowe linie ryte biegnące od załomu do nóżki naczynia (groby: 4 i z 1951 r.). Podobne formy, zwłaszcza odmiany I i III, znane były w kulturze przeworskiej już w fazie B₁, a nawet w końcu późnego okresu przedrzymskiego (odmiana III) zarówno w Wielkopolsce (Wesołki, st. 1, gr. 8, Rzęzawy, woj. konińskie⁴⁴, groby: 2, 25) i na Dolnym Śląsku (Nosocice, groby: 1,80), jak również na północnym i wschodnim Mazowszu (Stupsk, gr. 16, Stara Wieś, gr. 6)⁴⁵. Najliczniej jednak występują w fazie B₂ na terenach po wschodniej stronie Wisły (Garwolin, Opoka, Gać, Kopki), wśród popielnic częste są również w tej fazie na Dolnym Śląsku⁴⁶. Formy te występują jeszcze, chociaż znacznie rzadziej, w fazie C₁ w Gościeradowie (groby: 6, 12). Jednakże odmiana IV świadczy o degeneracji omawianych form ceramiki; zwłaszcza naczynie misowate z grobu 12 (ryc. 11 e) z 3 parami guzków na brzuścu, nosi cechy późnego okresu rzymskiego. To samo dotyczy zrekonstruowanej formy naczynia przepalonego z grobu 18 (z podfazy B_{2b}), z dużym guzkiem zamiast ucha przy krawędzi (ryc. 13 g).

Podobne do omówionych wyżej naczyń, dwustożkowe dzbanki (ryc. 5 c,11 j,12 h) z ostrym załomem (groby: 1,12,14) pojawiły się również na zachodnich terenach kultury przeworskiej⁴⁷ już w fazie B (Kokorzyn, gr. 4), chociaż wówczas należą do wyjątków. Bardzo częste są natomiast w fazie B₂; bywają też wówczas zaopatrzone w ucha z kanalikami do wnętrza naczyń. Tego rodzaju ucha z terenów kultury przeworskiej sięgają wówczas na obszar Brandenburgii i na Rugię. A. Leube⁴⁸ sądzi, że należy je wiązać z oddziaływaniami rzymskich prowincji naddunajskich. W Gościeradowie kubek z takim uchem odkryto również w grobie 3, ma on jednak rzadko spotykaną formę, nawiązującą do kultury wielbarskiej; pochodzi zapewne także z fazy B₂ lub B₂/C₁.

Pozostałe kubki (z grobów 17 i 18), zniekształcone w ogniu lub znane we fr. miały kształt beczułkowaty (ryc. 13 d,j). Duży kubek z grobu 18, z kolankowatym uchem, zdobiony był poziomymi rzędami oidejskich palca.

Naczynia łagodnie, esowato profilowane są w Gościeradowie bardzo nieliczne. Znacznie częściej niż w przypadku ostroprofilowanych występują wśród nich naczynia grubościennie. Naczynia o esowatym profilu datowane są tu od podfazy B_{2b} w głąb późnego okresu rzymskiego, przy czym wcześniejsze egzemplarze (ryc. 7 d,13 o) są grubościennie i częściowo nawiązują do form dwustożkowatych ostroprofilowanych (groby: 5, 18). Natomiast esowata popielnica (ryc. 14 a, grób 19) cienkościenna,

⁴⁴ S. Jasnosz, *Cmentarzysko kultury grobów jamowych w Rzęzawach, pow. Turek*, FAP, t. 17: 1966, ryc. 4: 5.

⁴⁵ W. Radig, *Das ostgermanische Gräberfeld von Stara Wieś, Kreis Sokolow*, „Die Burg”, t. 3: 1942, groby 1, 6; E. Reinbacher, *Ein ostgermanischer Friedhof bei Stupsk. Kr. Mawa in Polen*, [w:] *Varia Archaeologica W. Unverzagt zum 70 Geburtstag dargebracht*, Berlin 1964, tabl. 22 b2.

⁴⁶ Por. np. Pescheck, *Die frühwandalische Kultur...*, s. 298, 356, tabl. 18: 2, 24: 4, 25: 2, 3, 27:12, ryc. 83: 11, 169: 2, 177.

⁴⁷ B. Kostrzewski, *Cmentarzysko z okresu rzymskiego w Czczu i w Kokorzynie w pow. kościańskim i w Pięczkowie w pow. średzkim*, FAP, t. 6: 1956, ryc. 15: 14.

⁴⁸ A. Leube, *Eine kaiserzeitliche Röhrenhenkelkanne aus dem Oderbruch*, „Ausgrabungen und Funde”, t. 18: 1973, z. 3, s. 144 nn.

Ryc. 17. Rozmieszczenie na terenie kultury przeworskiej pucharków z ażurowymi nóżkami:

1 – nóżki z otworami trójkątnymi, 2 – nóżki z otworami okrągłymi lub zaokrąglonymi; wykaz miejscowości: 1 – Pełczyska, woj. kieleckie, 2 – Kraków-Nowa Huta (Mogiła), 3 – Puławy-Włostowice, woj. lubelskie, 4 – Chmielów Piskowy, woj. kieleckie, 5 – Lachmirowice, woj. bydgoskie, 6 – Malice, woj. tarnobrzeskie, 7 – Opoka, woj. lubelskie, 8 – Gościeradów, woj. tarnobrzeskie, 9 – Igołomia, woj. krakowskie, 10 – Opatów, woj. częstochowskie, 11 – Wymysłowo, woj. leszczyńskie, 12 – Bodzanowo, woj. wrocławskie

Distribution of beakers on penwork pedestals in the Przeworsk culture area

1 – pedestals with triangular openings, 2 – pedestals with round or rounded openings. List of sites

barwy czarnej pochodzi już z fazy C₁. Esowaty profil ma również cienkościenna misa z grobu 9 (ryc. 9 g), datowana na młodszą fazę późnego okresu rzymskiego lub fazę D.

Pozostają jeszcze do omówienia cienkościennie miseczki znane w Gościeradowie w 7 egzemplarzach. Można je podzielić na trzy odmiany. Odmianę I reprezentuje miseczka z grobu 3 (ryc. 6 a), zbliżona formą do wycinka kuli. Forma ta nawiązuje do terenów północnych, zwłaszcza do północnego Mazowsza (Stupsk) i rejonu Nidzicy⁴⁹. Ornament na egzemplarzu z Gościeradowa o tra-

⁴⁹ A. Niewęgłowski, J. Okulicz, *Cmentarzysko z okresu późnolateńskiego i rzymskiego w miejscowości Stupsk-Kolonia, pow. Mława, WA, t. 30: 1964, s. 272, ryc. 2 a.*

dycjach halsztackich (por. np. analogie w Kietrze, woj. opolskie) współcześnie znajduje analogie m.in. w Gaci oraz Młodzikowie (groby: 66, 114, 233), a poza kulturą przeworską dość licznie na terenach Holsztynu (Hamfelde, groby: 60, 155, 825)⁵⁰. Odmianę II (ryc. 5 d,e,10 d,12 b) odkryto w grobach: 2 (2 egz.), 11 i 13. Jest to dwustożkowata forma, pospolita w kulturze przeworskiej w fazie B₂, chociaż niektóre egzemplarze wyróżniają się kulistymi dnami. Odmiana III (ryc. 8 a), również z niewyodrębnionym dnem, jest słabiej profilowana i pochodzi z grobu 6 datowanego ceramiką wykonaną na kole. Na dnie zdobiona jest ornamentem podwójnych znaków widełkowatych, pochodzenia być może nadczarnomorskiego⁵¹.

Kończąc analizę ceramiki z cmentarzyska w Gościeradowie należy zwrócić uwagę na formy na terenie kultury przeworskiej szczególnie rzadkie lub nawet unikatowe. Należy do nich puchar na wysokiej, ażurowej nóżce, którego forma sięga korzeniami okresu halsztackiego i kultury lużyckiej. Naczynia takie występują w kulturze przeworskiej głównie na jej południowych terenach, sięgając wzdłuż Wisły na Kujawy (ryc. 17). Wycięcia na nóżkach są trójkątne lub koliste. Podobną ażurową nóżkę odkryto w grobie 12. W tym przypadku jednak łagodne, być może zeszlifowane górne jej krawędzie nasuwają pytanie czy nie była ona używana wtórnie w innym celu. Nie jest wykluczona możliwość związku tego egzemplarza z tzw. kozłami ogniowymi z okresu przedrzymskiego⁵². Natomiast czarka na pustej nóżce z grobu 6 (ryc. 8 d) znajduje ścisłą analogię w grobie 176 z Wymysłowa (faza B₂/C₁). Geneza tej formy sięga prawdopodobnie również kultury lateńskiej⁵³, z oddziaływaniami której łączy się występowanie jej w kulturze zarubinieckiej⁵⁴. Pewne podobieństwo do tych samych lub zbliżonych form wykazują smukłe pucharki użyte jako popielnice w grobach: 16 i 17 (ryc. 12 n,13 a).

Importem ceramicznym jest znaleziony luźno, obok grobu 8, fragment naczynia *terra sigillata*, wykonanego zapewne w Rheinzabern⁵⁵ w 2 połowie II w. lub na początku III w.

Formy i wyposażenie grobów

W Gościeradowie odkryto łącznie 14 grobów popielnicowych, 4 bezpopielnicowe i 1 zniszczony. Pochówki bezpopielnicowe nie są jednolite. Tylko dwa z nich (groby 8, 9) mają typowe w kulturze przeworskiej cechy płytkich niekawatych jam z potłuczoną ceramiką i małą ilością kości. Pozostałe nawiązują w pewnym stopniu do grobów popielnicowych. I tak grób 15 o głębokiej dołkowej jamie z jasnym wypełniskiem zawierał dużą ilość kości, które tworzyły wyraźne skupienie; być może pierwotnie umieszczone one były w opakowaniu lub naczyniu z tworzywa organicznego. Grób ten zbliża się również do popielnicowych dość bogatym wyposażeniem (2 zapinki, sprzączka, przęślik, nit żelazny). Natomiast grób 7 również bezpopielnicowy nakryty był wielkim grubościennym naczyniem odwróconym do góry dnem podobnie jak pochówek popielnicowy nr 4. Z drugiej strony również w niektórych grobach popielnicowych można dostrzec cechy pochówków bezpopielnicowych. Należy do nich grób 17 z warstwą potłuczonej ceramiki w górnej partii, pod którą z boku mieściła się popielnica z kośćmi. Groby bezpopielnicowe pozbawione były broni, chociaż zawierały niekiedy inne wyznaczniki męskie (młotek i sprzączka z widełkowatym kolcem – w gr. 7).

Pochówki popielnicowe z cmentarzyska w Gościeradowie można podzielić na dwie grupy:

I – groby, w których popielnice nakryte były dużymi grubościennymi kłozami (gr. 4) oraz ich fragmentami (gr. 16) lub mniejszymi, zwykle również grubościennymi naczyniami (groby 5, 6, 18).

⁵⁰ N. Bantelmann, *Hamfelde, Kreis Herzogtum Lauenburg*, Neumünster 1971, tabl. 8: 60, 22: 155, 109: 825.

⁵¹ Znaki takie na dnie naczynia znane są np. z Grunówka, woj. leszczyńskie, J. Kostrzewski, *Wielkopolska w czasach przedhistorycznych*, Poznań 1923, ryc. 622; por. też przypuszczenie o ich nadczarnomorskim pochodzeniu (tamże, s. 194, przypis 725).

⁵² M. Babes, V. Mihailescu-Birliba, *Germanische latènezeitliche „Feuerböcke“ aus der Moldau*, „Bericht der Römisch-Germanischen Kommission“, t. 51-52: 1972, s. 176-196.

⁵³ J. Gromnicki, *Sprawozdanie z badań osady z okresu lateńskiego i rzymskiego w Dalewiczach, pow. Proszowice w latach 1958 i 1960*, Spraw. Arch., t. 14: 1962, s. 121, ryc. 2 b.

⁵⁴ Dąbrowska, *Wschodnia granica...*, tabl. XV: 15, XVI: 3, 10, 18.

⁵⁵ B. Rutkowski, *Chronologia rzymskich importów ceramicznych w Polsce*, WA, t. 30: 1964, z. 1-2, s. 80.

II — groby z popielnicami pozbawionymi takich nakryć, chociaż zawierającymi często wewnątrz cienkościenną potłuczoną ceramikę, w tym również fragmenty naczyń lub małe naczynia do góry dnem (groby: 1, 2, 3, 11-14, 17, 19 i prawdopodobnie grób z 1951 r., wg. informacji odkrywcy).

Groby grupy II pojawiły się być może już na początku użytkowania cmentarzyska (zapinki oczkowate i inne formy wczesne w obrębie fazy B₂ w grobach: 1, 2, 3, 11) chociaż trwały do fazy C₁ włącznie. Natomiast grupa I mogła być późniejsza. Dwa należące do niej groby (5, 18) pochodzą z podfazy B_{2b}, jeden z fazy C₁ (gr. 6), a dwa nie zawierały ściślejszych wyznaczników chronologicznych. Obydwie grupy grobów, zwłaszcza w fazie B₂, różnią się w pewnym stopniu również w zakresie innych cech obrzędowych (do grupy I nawiązuje wyraźnie grób 7 — bezpopielnicowy, ale nakryty kloszem). Prawie wszystkie groby z popielnicami nakrytymi (z wyjątkiem grobu 5) zawierały niewielką ilość szczątków stosu i miały jaśniejsze wypełniska, natomiast większość grobów grupy II odznaczała się wypełniskami węglowo-czarnymi (groby: 1, 11-14). Te ostatnie pochówki zawierały również więcej potłuczonej ceramiki umieszczonej zarówno wewnątrz popielnic (groby: 1, 2, 11-14, 17), jak i nad nimi (groby: 12, 17) i wokół nich (groby: 13, 14). Popielnice obkładane były również małymi kamieniami (groby: 2,3,13,14). W grobach grupy I obkładanie popielnic ceramiką zdarzało się tylko wyjątkowo (grób 6 z fazy C₁), być może zastępowało je nakrycie popielnicy odwróconym do góry dnem kloszem lub mniejszym naczyniem. Groby kloszowe miały natomiast dna wyłożone kamieniami, na których stały klosze. W obydwu wyróżnionych grupach występują groby zarówno z wyposażeniem męskim, jak i kobiecym, jednakże w grupie II zaznacza się wyraźna przewaga pochówków męskich (na 4 groby męskie przypada tylko jeden grób kobiecy i to datowany dopiero na fazę C.).

Ogółem na cmentarzysku w Gościeradowie zaznacza się przewaga grobów z wyposażeniem męskim (groby 1,7,11,12,14,18) nad pochówkami z wyposażeniem kobiecym (5, 10, 15, 19), w fazie B₂ przewaga ta dotyczy również grobów wyposażonych w broń. Stosunki te nawiązują do innych cmentarzysk po wschodniej stronie środkowej Wisły i nad Sanem (Garwolin, Opoka, Gać)⁵⁶, podczas gdy na innych nekropolach kultury przeworskiej zdarzają się rzadko. Natomiast ekspertyza antropologiczna wykazała w Gościeradowie na 10 osobników, w 7 pewnych przypadkach i 1 prawdopodobnym — płć męską, a w 2 prawdopodobnych — płć żeńską (w gr. 1 — z wyposażeniem męskim). Płć męską z wyposażeniem kobiecym stwierdzono w grobach 5 i 19 oraz w grobie 15, gdzie jednak odkryto również kości prawdopodobnie kobiety. W drugim grobie z dwoma osobnikami (gr. 13) rozpoznano męzczyznę i osobnika w wieku powyżej *infans II*.

Wyniki wstępnej ekspertyzy antropologicznej

Nr grobu	Płć	Wiek	Ilość osobników	Charakter wyposażenia
1	żeńską?	<i>adultus—maturus</i>	1	męskie
5	męska	wczesny <i>maturus</i>	1	kobiece
6	—	późny plód lub noworodek	1	
11	męska	wczesny <i>maturus</i>	1	męskie
12	męska?	późny <i>juvenis</i>	1	męskie
13	męska	<i>maturus</i>	2	
13	—	powyżej <i>infans II</i>		
14	męska	<i>adultus</i>	1	męskie
15	męska	<i>maturus</i>	2	
15	żeńską?	powyżej <i>infans II</i>		kobiece
17	—	wczesny <i>infans I</i>	1	
18	męska	<i>adultus</i>	1	męskie
19	męska	późny <i>adultus</i>	1	kobiece
11 grobów		Razem:	13	osobników

⁵⁶ Niewęgłowski, *Mazowsze...*, s. 172 n.

Na cmentarzysku w Gościeradowie, podobnie jak w niedaleko położonych Kopakach (groby 1/I, 1/II, 7/I, II, III), niektóre groby usytuowane były obok siebie, a nawet układały się w jednej linii prostej. Obok siebie leżały groby 4 i 5, obydwa z popielnicami nakrytymi; natomiast w jednej linii wzdłuż kierunku wschód-zachód odkryto 4 groby (13-16), różniące się wyraźnie między sobą. Dwa z tych ostatnich (13, 14), bez nakrycia popielnic, należały do wyróżnionej wyżej grupy II, jeden bez szczątków stosu (gr. 16) zawierał popielnicę nakrytą fragmentami dolnej części naczynia kloszowego (grupa I), trzeci grób natomiast był pochówkiem bezpopielnicowym (gr. 15), w głębokiej jamie z dużą ilością kości. Jednakże dwa pierwsze podobne do siebie pochówki popielnicowe (groby 13, 14) mieściły się w tej samej jamie grobowej, o węglowo-czarnym wypełnisku, i obłożone były fragmentami ceramiki i drobnymi kamieniami.

Groby podkloszowe z Gościeradowa zasługują na szczególną uwagę i analizę zarówno na tle całej kultury przeworskiej, jak i obszarów sąsiednich. Analiza taka wymaga specjalnych studiów wykraczających poza zakres niniejszego opracowania. Należy jedynie podkreślić, że podobne groby, chociaż współcześnie występują sporadycznie na różnych terenach kultury przeworskiej (np. na Mazowszu, w rejonie Nidzicy i w Wielkopolsce), to jednak skupiają się w rejonie środkowej Wisły, zwłaszcza po jej wschodniej stronie (Gościeradów, Malice?, Chmielów Piaskowy, woj. tarnobrzeskie; Dratów, Puławy-Włostowice i Masów w woj. lubelskim; Brzeźce, woj. radomskie — gr. 10, 23).

Pewną wskazówką w badaniach obrządku pogrzebowego może być w Gościeradowie (podobnie jak na innych cmentarzyskach, np. w Karczewcu, woj. siedleckie)⁵⁷ występowanie fragmentów tych samych naczyń w dwóch różnych grobach. W Gościeradowie zespoły takie (groby 6, 7 oraz 3, 6) różnią się znacznie datowaniem. Jeżeli więc wykluczmy późniejsze, mechaniczne przemieszczenie ułamków tych naczyń wówczas zachodzi możliwość, że dostały się one do różnych grobów wskutek lokalizacji stosu ciałałpalnego na tym samym miejscu, gdzie część ceramiki pozostawała po pochowaniu resztek ciałałpalenia, a następnie w wiele lat później dostawała się przypadkowo do innego grobu.

Inną pozostałością zabiegów obrzędowych są w Gościeradowie, zlokalizowane obok niektórych grobów, jamy nie zawierające kości. Dotyczy to grobów 3, 6 i 9 pochodzących z różnych faz chronologicznych. W przypadku grobu 3 jama taka w górnej partii połączona była z jamą grobu wspólnym zarysem; dopiero niżej obydwa obiekty rozdzieliły się. Natomiast odległość między grobem 6 a jamą wynosiła ok. 45 cm, a w przypadku grobu 9-55 cm. Jamy obok grobów 3 i 6 miały podobne do nich wypełniska z węglami drzewnymi, natomiast jama o największych rozmiarach, obok najpóźniejszego na cmentarzysku grobu 9, różniła się od niego barwą wypełniska i była wyłożona kamieniami. Nie jest wykluczone, że był to grób zastępczy.

Ważnym elementem obrządku pogrzebowego jest w Gościeradowie obiekt rowkowy (ryc. 2,16). Pomimo braku jednego boku, obiekt ten ma zbliżony charakter do prostokątnych i kwadratowych rowków, na kilku cmentarzyskach z okresu przedrzymskiego i rzymskiego w południowej Polsce (Kietrz, woj. opolskie, Kraków-Kryspinów, Trójczyce, woj. przemyskie)⁵⁸. Konstrukcje te były jednak mniejsze od obiektu z Gościeradowa, długość ich boków bowiem wynosiła 7-8,5 m (w Gościeradowie powyżej 11 m). Rowek z Gościeradowa można datować (podobnie jak w Trójczycach) nie wcześniej niż w ramach fazy B₂, gdyż na całym cmentarzysku brak jakichkolwiek wcześniejszych wyznaczników. Występowanie w jego obrębie grobów popielnicowych również różni go od większości zbliżonych obiektów w Kryspinowie i Kietrze. Na cmentarzyskach tych łącznie tylko trzy rowki zawierały pojedyncze groby jamowe. Natomiast szerokość i głębokość rowka w Gościeradowie odpowiada wymiarom podobnych obiektów w Kryspinowie i Trójczycach. W Kryspinowie, tak jak na omawianym cmentarzysku, występowały w rowkach dwie warstwy: górna — ciemniejsza i dolna — zupełnie jasna, analogiczny jest również nierówny poziom dna tych obiektów. Jednakże

⁵⁷ T. Dąbrowska, *Cmentarzysko kultury przeworskiej w Karczewcu, pow. Węgrów*, Mat. Star. i Wcz., t. 2: 1973, s. 524.

⁵⁸ M. Gedl, *Wyniki badań na cmentarzysku z okresów lateńskiego i wpływów rzymskich w Kietrze, pow. Głubczyce*, Spraw. Arch., t. 24: 1972, s. 103-120; K. Godłowski, R. Madyda, *Kraków-Kryspinów*, „Recherches Archeologiques de 1975”, Kraków 1976, s. 30-33; A. Koperski, *Wyniki najnowszych badań archeologicznych w Trójczycach, pow. Przemysł*, AAC, t. 15: 1975, s. 67 nn.

w Gościeradowie górna warstwa zawierała mniej węgla drzewnych, nie zauważono w niej również spalonych kości.

Mimo podkreślonych różnic i prawdopodobnie odmiennych funkcji wydaje się, że między wszystkimi wymienionymi obiektami istnieje pewne pokrewieństwo; należy się też liczyć z ich wspólną genezą. Wskazywano już w literaturze na powiązania podobnych prostokątnych konstrukcji z różnymi terenami objętymi kulturą lateńską. W Europie Zachodniej otaczały one często skupienia grobów prawdopodobnie członków poszczególnych rodzin⁵⁹. W Kotlinie Karpackiej w obrębie podobnych konstrukcji lokalizowane były groby pojedyncze. W południowo-zachodniej Słowacji boki rowków prostokątnych otaczających niektóre groby szkieletowe miały podobną jak w Gościeradowie długość (10-11 m). Z tego terenu znane są również rowki koliste związane z pojedynczymi grobami ciałopalnymi⁶⁰. Natomiast na Górnym Śląsku, w Kietrzu kwadratowy obiekt rowkowy, związany ze szkieletowymi grobami celtyckimi, pozbawiony był pochówki, chociaż usytuowany podobnie jak szkielety. Analogiczne obiekty występowały na tym cmentarzysku również w partiach należących do kultury przeworskiej⁶¹, z fazy B₂ i B₂/C₁. W Krakowie-Kryspinowie⁶² najstarsze obiekty rowkowe ze schyłku okresu przedrzymskiego i początku rzymskiego wiążą się z mieszaną grupą tyniecką i wyznaczają początek użytkowania cmentarzyska. Trwały one jednak do fazy B₂ współwystępując z grobami jamowymi i popielnicowymi kultury przeworskiej, które pojawiły się na tej nekropoli w rozwiniętej fazie B₁ i lokalizowane były prawie zawsze na zewnątrz omawianych obiektów czworokątnych. Cmentarzyska w Kietrzu, a zwłaszcza w Kryspinowie wskazują, że istniały dogodne warunki dla przejęcia przez ludność kultury przeworskiej przynajmniej niektórych elementów obrządku pogrzebowego związanych z prostokątnymi konstrukcjami rowkowymi. W ten sposób można tłumaczyć występowanie podobnych obiektów na cmentarzyskach tej kultury założonych dopiero w fazie B₂ w Gościeradowie i Trójczycach. Należy podkreślić, że nekropole te położone są na terenach, gdzie wcześniej występowały typowe elementy kultury lateńskiej; w przypadku Gościeradowa ważne jest ich skupienie w rejonie ujścia Sanu do Wisły⁶³. Zresztą, również niektóre inne cechy wyposażenia grobów na omawianym cmentarzysku (skręcone uchwyty z gr. 5, czarka na nóżce z gr. 6) mogą łączyć się z tradycjami kultury lateńskiej. Z zapożyczeniem obiektów rowkowych przez ludność kultury przeworskiej wiązałyby się różnice dzielące rowek w Gościeradowie (ewentualnie nawet brak jednego boku) od podobnych konstrukcji w Kietrzu i Kryspinowie. Różnice te mogły obejmować zarówno wygląd i charakter, jak też funkcje omawianych obiektów.

Chronologia cmentarzyska

Wyniki analizy materiałów prowadzą do wniosku, że znaczna większość grobów z cmentarzyska w Gościeradowie pochodzi z faz B₂ i C₁. Ceramika z grobu 8 przemawia za datowaniem w ramach B (schyłek?). Natomiast grób 9 i zapewne 10 można zaliczyć najwcześniej do młodszej fazy późnego okresu rzymskiego (być może nawet do fazy D). Z początku fazy B₂ pochodzą groby z zapinkami oczkowatymi serii B, o ile pozostałe wyposażenie potwierdza tak wczesne datowanie (w gr. 1 kamień do krzesania, w gr. 11 krótki grot z zadziarami). W grobie 3 podobnie wczesnym elementem jest głęboka miseczek o kulistym dnie. Z rozwiniętej fazy B₂ pochodzą groby 5 i 7 datowane typowymi zapinkami oraz grób 18 zawierający wcześniejszą odmianę umba typu 7a. Z fazy C pochodzi grób 6 (z ceramiką wykonaną na kole) oraz prawdopodobnie grób 19 (sprzączka półkolista z prostokątną skuwką). Najpóźniejszy grób 9 datowany jest sprzączką o ramie owalnej i krzyżowym kolcu oraz kuszowatą zapinką z podwinętą nóżką. Tak więc cmentarzysko w Gościeradowie użytkowane było od przełomu faz B₁, B₂ do końca fazy C₂ lub początku fazy D, czyli w okresie dwustukilkudziesięciu lat. Tak długi okres użytkowania w porównaniu z liczbą 19 odkrytych grobów świadczy, że zbadano jedynie bardzo małą część tego obiektu.

⁵⁹ K. Godłowski, *Archeologia pierwotna i wczesnośredniowieczna, cz. IV, Okres lateński w Europie*, Kraków 1977, s. 63, 72; J. Filip, *Keltové ve střední Evropě*, Praha 1956, s. 292, 296 n.

⁶⁰ Filip, *Keltové...*, s. 293 nn; B. Benadik, E. Vlček, C. Ambros, *Keltské pohřebiska na juhozápadnom Slovensku*, Bratislava 1957, s. 15, 21, 27 n., 84-89.

⁶¹ Gedl, *Wyniki badań...*, s. 103-120.

⁶² Godłowski, *Madyda, op. cit., passim*.

⁶³ Z. Woźniak, *Osadnictwo celtyckie w Polsce*, Wrocław-Warszawa-Kraków 1970, mapa 5.

PODSUMOWANIE

Analiza źródeł z cmentarzyska w Gościeradowie wskazuje dość wyraźnie, że w fazie B₂ miało ono pod wieloma względami analogiczny charakter, jak inne współczesne nekropole w dorzeczu środkowej i górnej Wisły. Powiązania te obejmują najwyraźniej cmentarzyska na prawym brzegu środkowej Wisły (Opoka, woj. lubelskie, Garwolin, woj. siedleckie) i w dorzeczu Sanu (Kopki, woj. tarnobrzeskie, Gać, woj. przemyskie); poza tym widoczne są również w Kieleckiem, w okolicy Radomia (Brzeźce, Łęgonice II) i nad górną Wisłą (Kraków-Kryspinów). Natomiast Wielkopolska i Dolny Śląsk mają częściowo odrębny charakter. Wydaje się więc, że omawiany obiekt skupia cechy typowe dla wschodnich i południowo-wschodnich terenów kultury przeworskiej. Należą do nich: zapinki oczkowate serii B, trąbkowate z cylindrem i formy mieszane II i IV grupy Almgrena; następnie duże, brązowe okucia końca pasa, sprzączki okrągłe z kolcem rozszczepionym na końcu, a w pewnym stopniu również prostokątne z rozwidlonym kolcem. W ceramice formą związaną ze wspomnianymi terenami są puchary-czarki na ażurowych nóżkach (zwłaszcza z wycięciami trójkątnymi), które sięgają pojedynczo do Wymysłowa, a na północ wzdłuż Wisły na Kujawy (ryc. 17). W obrządku pogrzebowym należy tutaj wymienić groby typu kloszowego (popielnice nakryte większymi naczyniami) oraz prostokątne rowki na cmentarzyskach, które sięgają na Górny Śląsk (Kietrz). Na cmentarzyskach w Garwolinie, Opoce, Gościeradowie i Gaci zaznacza się również przewaga grobów z bronią w stosunku do zawierających wyposażenie kobiece. Wyniki ekspertyzy antropologicznej kości z Gościeradowa mogą sugerować, że zbadane groby leżały w męskiej części cmentarzyska.

Niektóre elementy kulturowe w Gościeradowie mogły się pojawić dzięki kontaktom z terenami północnymi (zapinki oczkowate i trąbkowate z cylindrem, czarka z kulistym dnem, brązowe okucie końca pasa, sprzączki prostokątne z rozwidlonym kolcem, niektóre formy popielnic i kubków, np. z gr. 3). Inne mogły pochodzić z południa (zapinka z grobu z 1945 r.) lub nawiązują do kultury lateńskiej (obiekty rowkowe, skrócone uchwyty skrzynek). Prostokątne obiekty rowkowe znane były w tej ostatniej kulturze na cmentarzyskach, na których później pojawiły się groby kultury przeworskiej (Kraków-Kryspinów, Kietrz). Dzięki temu zapewne wspomniane obiekty występowały w obrębie kultury przeworskiej również na innych cmentarzyskach (Gościeradów, Trójczyce, woj. przemyskie). Częściowo miały one tutaj już inny charakter, bo w ich obrębie (inaczej niż w kulturze lateńskiej) na wspomnianych cmentarzyskach występowały groby, a w Gościeradowie rowek taki mógł być od strony wschodniej otwarty.

W późnym okresie rzymskim, po wschodniej stronie Wisły, na północ od ujścia Wieprza pojawiła się kultura wielbarska. Jednakże, mimo wcześniejszych powiązań cmentarzyska w Gościeradowie z tymi terenami, elementy kultury wielbarskiej nie sięgały tak daleko na południe. Brak ich bowiem na tym cmentarzysku w grobach z fazy C (groby 6 i 19).

*Zakład Epoki Metali IHKM PAN
w Warszawie*

ANDRZEJ NIEWĘGŁOWSKI

THE CEMETERY OF THE PRZEWORSK CULTURE OF THE ROMAN
PERIOD AT GOŚCIERADÓW, PROVINCE OF TARNOBRZEG

The paper contains the description and analysis of 19 graves (fig. 2) dating from the turn of phases B/B₂ (about 70 AD) to the end of phase C₂ or early D (first half of the 4th century). The uncovered graves constitute a small part only of the heavily damaged cemetery. They included 14 urn graves (with and without pyre remains), 4 burials without urns and 1 damaged. The urn graves can be divided into two groups: 1) with urns covered by large thick-walled vessels (figs. 3 d,e,f), by fragments of such vessels or by smaller pots (figs. 6 g, 8 w, 12 p, 13 f); 2) with uncovered urns

<http://rcin.org.pl>

containing usually broken pottery or small pots turned upside down. Generally, graves with "male" grave goods were more numerous than those with "female" ones. 10 graves were identified as male and 2 as female. It is possible that the graves explored lay in the male part of the cemetery. Some burials lay side by side or were even aligned (fig. 2). A groove-like feature (fig. 2, 16), despite the lack of one side, is similar in character to rectangular grooves recorded in several cemeteries of the pre-Roman and Roman periods in south Poland (Kietrz, Opole province, Kraków-Kryspinów, Trójczyce, Przemyśl province). Features of this kind were probably adopted by the Przeworsk people from the La Tène population of Little Poland and Upper Silesia. The cemetery under discussion is culturally similar to contemporary Przeworsk cemeteries in the basin of the upper and middle Vistula. It has certain analogies both in Upper Silesia and in Kuyavia. On the other hand, Great Poland and part of Lower Silesia presented a different picture at that time.